

Bestuurskundige Berichten

Themabijdrage: Turkije

Magazine van de Bestuurskundige
Interfacultaire vereniging Leiden
Juli 2001

Jaargang 16, nummer 2

Voorwoord

Beste lezers,

Voor u ligt een geheel vernieuwde uitgave van de Bestuurskundige Berichten. In dit magazine vind u alle informatie, die u gewend was in de nieuwsbrief te lezen, zoals de bestuurspraak, de agenda, de mededelingen en de TUB. Daarnaast zijn er ook het soort artikelen, dat u gewend was te lezen in de Bestuurskundige Berichten.

Het thema van dit nummer is 'Turkije'. Dit thema zal u wellicht niet verbazen, aangezien we hiermee hebben willen aansluiten bij de bestemming van de buitenlandse reis van dit jaar. Zeker voor degenen die mee gaan met die reis is het vanzelfsprekend een echte aanrader om deze artikelen te lezen. U zult dan met wat achtergrondinformatie op zak in het vliegtuig stappen op weg naar deze zonnige bestemming. Maar ook voor de thuisblijvers is het zeker interessant om meer over Turkije te lezen. U zult in de themabijdrage iets te weten komen over de geschiedenis van Istanbul, de rol van het leger, het kandidaat-lidmaatschap van Turkije van de Europese Unie, de Grijze Wolven, de mensenrechtensituatie in Turkije en de situatie in de gevangenissen. Uiteraard is ook onze vaste rubriek link-it gewijd aan Turkije. Verder hebben we een aantal algemene artikelen. In deze rubriek kunt u artikelen lezen over Indonesië, over het uitbreidingsproces van de Europese Unie, u kunt door middel van een fotopagina nog even terugblikken op het Landelijk Congres der Bestuurskunde, dat in mei heeft plaatsgevonden en u kunt een verslag lezen van het forum 'Veiligheid en bestuurlijke verantwoordelijkheid', dat op 8 mei jongstleden heeft plaatsgevonden. Ook onze rubriek Opinie is van de partij en daarin treft u een artikel aan met een filosofische kijk op de Bestuurskunde en een artikel over de marktwerking binnen de telecommunicatiemarkt. In de rubriek Onderzoek kunt u meer te weten komen over het promotieonderzoek van Mathilde Meijers en tenslotte is er nog de rubriek Buitenland waarin u door twee Leidse studenten, die momenteel in het buitenland verblijven, bijgepraat wordt over Ierland.

Alles bij elkaar is het naar onze mening een magazine geworden met een divers aanbod aan artikelen. Wij hopen dan ook, dat ieder van u artikelen zult vinden, die aansluiten bij uw interesse.

Rest ons nog u veel leesplezier toe te wensen!

De redactie van de Bestuurskundige Berichten

Colofon

Redactie
Evelien Henstra
Japer Mos
Louise van Schaik
Mariël Schouwink

Free-lance:
Bas van der Bilt
Friso de Jong
Steven Meihuizen
Mathilde Meijers
Haroon Sheikh
Wilma Straathof
Bob Swinkels
Gert Varkevisser
Michael Vos

Redactieadres:
Bestuurskundige Berichten, p/a B.I.L.
Postbus 9555
2300 Leiden
telefoon: 071-5273696
fax: 071-5273979
bil@fsw.leidenuniv.nl

Website: <http://welcome.to/bil>

Redactieraad:
dr. F.M. van der Meer
dr. M.R. Rutgers

Druk: Drukkerij Faculteit der Sociale Wetenschappen

ISSN: 0920-5772
Copyright: 2001 B.I.L.

Bestuurskundige Berichten is een uitgave van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden (B.I.L.) en verschijnt viermaal per jaar. Het is niet toegestaan zonder toestemming van de redactie op enigerlei wijze het geheel of delen van dit nummer te reproduceren. Waar redacteuren op persoonlijke titel hun mening geven is dit niet noodzakelijkerwijs die van de gehele redactie.

Abonnement: Leden van de B.I.L. ontvangen Bestuurskundige Berichten gratis thuis. Voor niet leden kost een abonnement fl. 25,- per jaar. Dit dient te worden voldaan op bankrekening 56.65.22.357 t.n.v. de B.I.L. Leiden o.v.v. abonnement B.B. of op giro 9200 van de ABN-Amro Leiden o.v.v. B.I.L. rekeningnummer 56.65.22.357; abonnement B.B.

Kopij voor de redactie: Via e-mail (bil@fsw.leidenuniv.nl) of op diskette in Word formaat.

Advertenties:
Aiko de Raaf, 071-5273696

MAATSCHAPPELIJK
AVONTUURLIJK ADVISEREN
RELEVANTE
OP HET SCHERPST VAN DE SNEDE
OPGAVEN

* Bestuurspraak	3
* Themabijdrage	
- Stad aan de Gouden Hoorn - <i>Bob Swinkels</i>	4
- Staat en leger in Turkije - <i>Bob Swinkels</i>	7
- Turkije als kandidaat-lid van de Europese Unie - <i>Evelien Henstra</i>	12
- Grijsje Wolven: in schaapskleren gehuld - <i>Bas van der Bilt</i>	15
- Het recht van de sterkste - <i>Steven Meihuizen</i>	18
- Conflict Turks gevangeniswezen - <i>Mariël Schouwink</i>	20
* Link-it	
- Leuke internetsites over Turkije en Istanbul - <i>Daan Groot en Noortje van Willegen</i>	23
* Agenda	24
* Opinie	
- Bestuurskunde en de vraag naar het eigen leven - <i>Haroon Sheikh</i>	25
- Het dogma: Marktwerving in Nederland - <i>Jasper Mos</i>	27
* Algemeen	
- Onverwerkt verleden - <i>Michael Vos</i>	28
- (Oost) Blokken voor het eindexamen - <i>Louise van Schaik</i>	31
- Fotopagina LCB 2001 - <i>Jeroen Visser en Albert Jan van Zwieten</i>	34
- Honderd procent veilig is een illusie - <i>Wilma Straathof</i>	36
* Mededelingen	
- EASPA	38
- IBA	39
- Te koop	39
- Abonnement	39
- Einstein	40
- Commissiewerk	41
- Istanbul	41
* Onderzoek	
- Promotie-onderzoek naar internationale samenwerking in de uitvoering van lokale preventie-projecten - <i>Mathilde Meijers</i>	42
* Buitenland	
- De Keltische Tijger - <i>Friso de Jong en Gert Varkevisser</i>	45
* TUB	48

Geachte leden,

Het eerste nummer van de Bestuurskundige Berichten nieuwe stijl ligt voor u. Aan mij de eer om namens het bestuur het eerste stuk te schrijven in de rubriek Bestuurspraak. Allereerst hoop ik natuurlijk dat u deze nieuwe opzet kunt waarderen. De commissie Bestuurskundige Berichten en Almanak heeft vele uren tijd gestoken in het nieuwe ontwerp en de lay-out, maar ook in het binnenhalen van artikelen. En dat is gelukt. Veel mensen hebben gereageerd op onze schriftelijke en mondelinge oproep een stuk te schrijven en het resultaat ziet u nu voor u liggen. Een vooral heel dikke BB, waarvan ik hoop dat u er veel leesplezier aan zult beleven.

Het collegejaar loopt bijna op zijn einde, het zonnetje schijnt de laatste weken weer wat vaker, maar in de B.I.L.-kamer is van dat alles weinig te merken. Alle commissies zijn nog met de laatste voorbereidingen bezig voor de verschillende activiteiten, zodat u deze zomer en aan het begin van het volgende collegejaar weer heel wat mooie dingen van de B.I.L. kunt verwachten.

Nu de laatste colleges afgelopen zijn, beginnen de tentamens al snel dichterbij te komen en daarmee bijna onvermijdelijk ook de stress. Gelukkig staat er na de tentamens (en natuurlijk nog een paar weken werken!) ook een heerlijke vakantie op het programma. De Istanbul-gangers zullen het zonder mij moeten doen, want helaas kan ik niet mee. Mijn broer heeft uitgerekend in die week zijn bruiloft gepland en als getuige moet je dan toch maar komen opdrijven! Gelukkig biedt Italië een goed alternatief, ook zon én veel cultuur. En Istanbul, daar wil ik zeker nog een keer heen.

De inschrijving voor de buitenlandse reis is inmiddels begonnen. Nog niet alle plaatsen zijn op dit moment bezet, dus mocht u nog meewillen naar deze mooie, interessante en eeuwenoude stad dan kunt u zich aanmelden in de B.I.L.-kamer. De reissom bedraagt slechts f 550,—. Inbegrepen zijn de retourvlucht Amsterdam – Istanbul, uw visum, de transfer van het vliegveld naar het hotel, hotelovernachtingen op basis van logies en ontbijt en enkele mooie excursies. Bij inschrijving dient u f 200,— aan te betalen en uw paspoortnummer door te geven.

Nu het einde van het collegejaar in zicht is, wil ik u er graag op wijzen dat het lidmaatschap van de B.I.L. alleen schriftelijk kan worden opgezegd. Opzeggingen dienen binnen te zijn voor 1 juli 2001.

Monique Timmerman
Secretaris B.I.L.

Themabijdrage Turkije

Stad aan de Gouden Hoorn

Bob Swinkels

Istanbul, Constantinopel, Byzantium. Drie namen voor dezelfde stad in verschillende perioden van de geschiedenis. Een erg lange geschiedenis trouwens, want de oorsprong van de stad moet meer dan tweeduizend jaar geleden worden gezocht. Een periode waarin de stad Griekse kolonisten, Oost-Romeinse keizers, vikingen, kruisvaarders, Osmanen, Turken en nog een paar andere groepen heeft zien komen en gaan.

Istanbul wordt doorsneden door de Bosporus; de waterweg die Europa van Azië scheidt en die de Zwarte Zee met de Middellandse Zee verbindt. Het oude gedeelte van de stad ligt op een schiereiland dat ten zuiden wordt begrensd door de Zee van Marmara, ten oosten door de Bosporus en ten noorden door de waterweg die de Gouden Hoorn heet. Deze laatste geeft de stad haar bijnaam 'stad aan de Gouden Hoorn'. Van oudsher liepen via deze plaats de belangrijke handelsroutes van Azië naar Europa, en van Rusland naar de Middellandse Zee. Een druk knooppunt zouden wij in hedendaagse taal zeggen.

Istanbul is gesticht in 667 voor Christus als Byzantium door Griekse kolonisten. Lange tijd bleef het een kleine kolonie die voornamelijk bestond vanwege de handel. Met de verovering door de Romeinen breekt voor Byzantium een periode van groei en welvaart aan. Het gigantische Romeinse rijk zorgt voor stabiliteit en welvaart, en de handel en cultuur bloeien. Byzantium groeit in de eerste eeuwen na Christus uit tot het centrum van de Romeinse macht in het oosten. De opkomst van het Christendom speelt een belangrijke rol in de positie die de stad zou krijgen. Het Romeinse rijk krijgt vanaf ongeveer 200 na Christus steeds meer problemen met het besturen en verdedigen van het grote rijk. De continue aanvallen van barbaren langs de grenzen, interne problemen en machtsstrijd doen het rijk geen goed. Om aan de problemen het hoofd te bieden wordt besloten het rijk in tweeën te verdelen, een oostelijk en westelijk deel. Onder algemeen toezicht besturen twee co-keizers het rijk. Rome wordt de hoofdstad van het westen, Byzan-

tium van het oosten. Inmiddels is de christelijke godsdienst door de Romeinen min of meer geaccepteerd en wordt deze uiteindelijk zelfs tot staatsgodsdienst verheven. Het tweedelige rijk is echter geen succes, en de machtsstrijd tussen de co-keizers eindigt in 330 na Christus als keizer Constantijn alleenheerser wordt over het gehele rijk. Constantijn is Christen, en moet niets hebben van het 'heidense' Rome. Hij neemt een vergaande beslissing door Byzantium, dat een centrum is geworden van het Christelijk geloof, tot nieuwe hoofdstad van het Romeinse rijk uit te roepen. In hetzelfde jaar wijzigt hij de naam van de stad in Constantinopel, genoemd naar hemzelf. Vandaag de dag zouden wij dat waarschijnlijk een meesterlijke PR stunt noemen.

Hiermee is een belangrijke periode aangebroken voor de stad. Niet langer is Constantinopel alleen een belangrijke handelsstad en centrum van cultuur, de stad wordt nu ook nog eens het centrum van het machtigste rijk op aarde. Maar ondanks de hereniging van het Ro-

Themabijdrage Turkije

meinse rijk blijven de problemen. De volksverhuizingen als gevolg van het oprukken van Mongolen uit centraal Azië drukken zwaar op de grenzen en het vermogen van de Romeinen. Als keizer Theodosius in het jaar 395 sterft wordt het rijk daarom verdeeld tussen zijn twee zonen. Hiermee is definitief een einde gekomen aan de eenheid in het Romeinse rijk, en vanaf dit jaar spreekt men daarom over het Oost-Romeinse rijk en het West-Romeinse rijk. Beide delen gaan langzaam maar zeker hun eigen weg. Het West-Romeinse rijk stort snel ineen door de continue aanvallen van buiten en interne strijd. Het definitieve einde voor het westen komt in 476. Ook het Oost-Romeinse rijk, of Byzantijns rijk zoals het nu wordt genoemd, heeft het zwaar. Maar in de periode van 527 tot 565 onder keizer Justinianus beleefd het rijk een periode van opbloei. Justinianus tracht de oude westelijke helft van het rijk te heroveren en weet het huidige Italië, Zuid Spanje en delen van noordelijk Afrika onder Byzantijns bestuur te brengen. Na een periode van bloei volgt meestal een periode van verval, en onder de minder krachtige opvolgers van Justinianus vervalt het rijk inderdaad weer. Pas in de periode 800 tot 1000 weet het rijk zich weer te herstellen, wordt het grondgebied uitgebreid en bloeien de economie en cultuur weer op. In deze periode wordt ook handel gedreven met de Vikingen, die zich via Rusland's grote rivieren op de Zwarte zee begeven. Vanaf ongeveer 1000 zet het verval van het Byzantijns rijk zich echter onherroepelijk voort. Het gebied van het rijk krimpt steeds verder. In 1054 komt er een breuk tussen de paus in Rome en de christenen in het Byzantijns rijk waardoor de relaties met de westelijke helft van Eur-

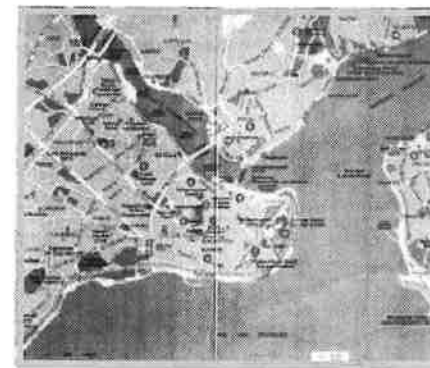
opa steeds slechter worden. Dit komt tot uitbarsting in 1203 en 1204 als kruisvaarders de stad plunderen op weg naar Jeruzalem. Met deze breuk is de basis gelegd voor de Oosters Orthodoxe kerk.

Het rijk krimpt steeds verder

Een dodelijke periode voor Byzantium breekt aan in 1202. De Byzantijnen zijn dan in een machtsstrijd tussen een aantal troonpretendenten verwickeld. Een van hen, Alexios IV vraagt de paus om hulp met de belofte de Byzantijnen weer aan te sluiten bij de (westelijke) christelijke kerk. De vierde kruistocht is inmiddels van start gegaan en na een kort beleg wordt Constantinopel ingenomen. Alexios houdt zijn belofte niet en wordt ten val gebracht. Het Byzantijns rijk wordt verdeeld in een aantal kruisvaarderstaten. In de periode 1258-1282 weet Michael III het Byzantijns rijk weer te herstellen door de kruisvaarderstaten te veroveren. Het rijk is echter een schim van het grote verleden. Het gebied beperkt zich tot westelijk Turkije, en delen van Griekenland. Als extra gevaar zijn de Osmanen in oostelijk Turkije opgekomen. In 1301 sticht sultan Osman I het Osmaanse rijk (naar hem genoemd, weer zo'n mooie PR-stunt!), en sinds deze tijd zijn de Byzantijnen en Osmanen voortdurend met elkaar in conflict. Uiteindelijk is het Byzantijns rijk ingekrompen tot een soort van stadstaat en regeert de keizer nog slechts over het gedeelte van het huidige Turkije ten westen van de Bosporus. In 1422 belegeren de Osmanen Constantinopel voor het eerst. On-

danks het verval van het rijk zijn de vestingwerken van de stad nog steeds formidabel, en slagen de Osmanen niet in hun poging de stad te veroveren. In 1453 proberen de Osmanen het opnieuw. De vestingwerken van de stad zijn nog even formidabel als bij de eerste belegering, maar nu hebben de Osmanen een aantal kanonnen. Het is dan ook een kwestie van tijd voor de verdedigingsmuren hier en daar in puin liggen, en de Osmanen de weinige verdedigers kunnen overwinnen. Op 29 mei 1453 valt de stad definitief en is het Byzantijns rijk ten einde. Met de val van Constantinopel is een einde gekomen aan de erfgenamen van het Oost Romeinse rijk, en dus tevens de laatste elementen van het Romeinse rijk. Op dat moment was de stad al meer dan 1500 jaar oud, en begon weer een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis.

Een nieuw hoofdstuk luidt ook veranderingen in. De Osmanen kiezen Constantinopel tot hoofdstad, maar hernoemen de stad Istanbul. Volgens de legende is dat de Osmaanse verbastering van het Grieks voor 'rommelige stad', want zo troffen de Osmanen de stad aan na de inname. De grote Hagia Sophia kerk, een bouwkundig wonder dat al menig aardbeving heeft weten te weerstaan terwijl vele modernere gebouwen instortten, wordt omgebouwd tot

Themabijdrage Turkije

moskee. Geleidelijk breiden de Osmanen hun macht uit over de omliggende gebieden. In de vijftiende en zestiende eeuw vormen zij de schrik van Europa door hun snelle veroveringen op de Balkan. Tot tweemaal toe belegeren zij zelfs de stad Wenen, beide malen tevergeefs.

Met de komst van de Osmanen breekt er een nieuwe periode aan van bouwen en verbouwen in Istanbul. Er worden een aantal grote moskeeën gebouwd, waarvan de Blauwe Moskee wel de mooiste is. De al genoemde kerk Hagia Sophia wordt verbouwd tot moskee, en was lange tijd een van de grootste moskeeën in de Islamitische wereld. Het beroemde Topkapi paleis, residentie van de sultans, wordt in de loop der eeuwen steeds verder uitgebreid door opeenvolgende heersers.

Het Osmaanse rijk groeit uit tot een zeer machtig en groot rijk dat zich over het nabije Midden Oosten, de Balkan en delen van Noord Afrika uitstrekt. Vanaf de zestiende eeuw zette het verval van het rijk in. Het leger rebelleerde keer op keer, een aantal onbekwame sultans zorgde ervoor dat de werkelijke macht in handen van de grootviziers (een soort van minister- presidenten) kwam, en de handel werd overgenomen door Europeanen, met name door de Venetianen. Er trad in de periode van de zeventiende eeuw ook een soort van verwesterlijking op, met name in de architectuur. In de negentiende eeuw was deze invloed op zijn hoogtepunt, wat te zien valt aan een groot aantal salons in westerse stijl in het Topkapi-paleis en aan het nieuwe Dolmabahce paleis aan de Bosporus.

Gedurende de laatste jaren van de negentiende en de eerste jaren van de twintigste eeuw ontstaat er onder een groep jonge, invloedrijke

Turken, voornamelijk leger-officiëren, een beweging (de zogenoeten Jong Turken) die hervormingen wil. In 1908 komt het tot een botsing, maar de Jong Turken verliezen de eerste ronde. De Eerste Wereldoorlog, waarin het Osmaanse rijk aan de zijde van

De glorie is verdwenen

Duitsland en Oostenrijk meevecht, betekend het definitieve einde van het rijk. Istanbul wordt veroverd door de geallieerden. Onder aanvoering van Mustafa Kemal Attaturk wist de Turkse onafhankelijkheidsbeweging echter onafhankelijkheid te bewerkstelligen.

Zij willen niets weten van een Osmaans rijk, maar willen een onafhankelijke staat voor de Turken. In 1922 verliet de laatste sultan, Mehmet VI, Istanbul zonder dat iemand hem daarvan weerhield.

De nieuwe onafhankelijke republiek Turkije brengt echter een grote verandering voor Istanbul, want in 1923 wordt de stad Ankara tot hoofdstad gekozen.

Hiermee is een einde gekomen aan de belangrijke rol die de stad in voorgaande eeuwen heeft ingenomen. Hoewel de stad een belangrijk handelscentrum bleef is de glorie toch een beetje verdwenen. De vele prachtige paleizen, moskeeën, bazaars, en de restanten van de oude formidabele stadswallen en forten blijven echter vandaag de dag nog steeds getuigen van meer dan tweeduizend jaar bewogen geschiedenis, waarin diverse culturen en tientallen keizers en sultans hun stempel hebben gedrukt op de stad aan de Gouden Hoorn.

Themabijdrage Turkije

Staat en leger in Turkije

Bob Swinkels

“De strijdkrachten hebben de macht overgenomen omdat de instellingen van de staat niet meer functioneren. De regering is afgezet en het parlement wordt ontbonden.”

Het is 's morgens vroeg, 12 september 1980. Het land waarvan de inwoners dit te horen kregen ligt niet in Afrika of in Latijns Amerika. Het land is Turkije, bondgenoot binnen de NAVO.

Voor velen is het waarschijnlijk niet bekend, maar Turkije is vandaag de dag één van de weinige, zo niet het enige lid van de NAVO waar militairen een grote rol in de politiek spelen. Sinds de onafhankelijkheid kijken de strijdkrachten mee over de schouders van de regeringen om een oogje in het zeil te houden. De redenen hiervoor zijn echter zeer verassend.

In Turkije spelen de strijdkrachten een wat andere rol dan in Nederland. Natuurlijk, de verdediging van Turkije en van het NAVO grondgebied is een belangrijke doelstelling van de strijdkrachten, maar daarnaast beperkt hun rol zich niet tot deze taak. Soms op de voorgrond, maar meestal op de achtergrond, houden ze zich actief bezig met de politiek. De Turkse strijdkrachten zien zich als de hoeders van de grondwet en het gedachtegoed dat hieraan ten grondslag ligt. Om dit gedachtegoed, en de rol van de Turkse strijdkrachten, te kunnen begrijpen is het noodzakelijk om een stap terug te doen in de tijd. De grote en belangrijke rol die de Turkse strijdkrachten ook vandaag de dag

nog spelen in het politieke stelsel van het land heeft haar oorsprong in het ontstaan van de moderne Turkse staat in 1922. Daarom volgt hier eerst een korte uiteenzetting over de opkomst van de moderne Turkse staat en de rol van de strijdkrachten hierin.

Om verwarring te voorkomen zal ik beginnen met een korte verduidelijking van de gebruikte namen voor de staat en de bevolkingsgroepen. Turkije bestaat officieel pas onder deze naam sinds 1922. Voorheen maakte dit gebied deel uit van het Osmaanse rijk en was het bekend onder de naam Anatolië. Het Osmaanse rijk sloeg grote delen van het Midden Oosten en delen van de Balkan. De Turken waren slechts een van de volken die in dit rijk leefden, hoewel de inwoners van het rijk over het algemeen met Turken werden aangeduid. De benaming Osmanen was min of meer in de vergetelheid geraakt. De hoofdstad was Istanbul, en de leider was de sultan. Het Osmaanse rijk verkeerde rond 1900 in een verregaande staat van verval. Er was een beweging opgekomen die hervormingen

eiste. Tevens was er onder de Turkse bevolking een nationalistische stroming ontstaan, die een onafhankelijke Turkse staat voorstond.

Rijk verdeeld tussen geallieerden

Tijdens de eerste Wereldoorlog vocht het Osmaanse rijk mee aan de zijde van Duitsland en Oostenrijk. Dit betekende de doodsteek voor het eeuwenoude rijk. De geallieerde troepen bezetten grote delen van het rijk, en de sultan verloor zo goed als alle macht. Het oude rijk werd tussen de geallieerden verdeeld. Frankrijk en Engeland kregen elk een aantal gebieden onder bestuur van de pas opgerichte volkenbond (voorloper van de Verenigde naties), de zogenaamde mandaatgebieden.

Inmiddels was in Anatolië een onafhankelijkheidsstrijd uitgebroken. Deze richtte zich tegen de geallieerden die nog steeds delen van het land bezet hielden. De

Themabijdrage Turkije

De junta na de staatsgreep van 12 september 1980

beweging wilde een onafhankelijke Turkse staat. In 1922 eindigde de strijd en de onafhankelijke Turkse staat werd een feit. De laatste sultan van het Osmaanse rijk kon vertrekken, want de nieuwe leiders waren voor een breuk met het Osmaanse verleden en wilden een volledig Turkse staat. De belangrijkste leider was inmiddels Mustafa Kemal Pasja, later bekend als Atatürk, die generaal tijdens de Eerste Wereldoorlog was geweest. De nieuwe staat zou een republiek zijn, met een moderne grondwet, parlement en democratie. De invloeden van de oude islamitisch-arabische cultuur werden zoveel mogelijk uitgewist. Turkije zou een moderne staat worden die in de twintigste eeuw paste.

Het nieuwe Turkije maakte vervolgens een aantal grote veranderingen door. Het oude Arabische schrift werd vervangen door het Latijnse schrift, westerse kleding werd door de nieuwe leiding gepromoot, mannen mochten nog maar met een vrouw trouwen, en er werd een scheiding tussen kerk en staat bewerkstelligd. De democratie kreeg beperkt vorm met de oprichting van enkele partijen. Al

snel werd er een min of meer totalitaire staat gevormd waarin de partij van Atatürk het voor het zeggen kreeg.

Langzaam maar zeker verbeterde het onderwijs en werd de nieuwe richting van de staat zonder al te veel verzet gevolgd. Dit is opmerkelijk, maar men moet niet vergeten dat de meeste regels de bevolking op het platteland (waar de meeste Turken wonen) niet veel beïnvloedden. Ter illustratie: het analfabetisme was hoog, dus de wijziging van schrift zorgde niet voor veel problemen. Integendeel, met behulp van het eenvoudigere Latijnse schrift konden de mensen makkelijker en sneller leren lezen en schrijven.

De scheiding tussen islamitische kerk en staat was één van de fundamentele beginselen van het nieuwe Turkije. Dit zorgde voor grote onrust, voornamelijk bij de plattelandsbevolking. In de voorgaande eeuwen onder Osmaans bestuur was er geen sprake van scheiding. De nieuwe leiding wilde met de scheiding een moderne staat naar Europees voorbeeld oprichten. Zij beschouwden de islamitische invloeden op de bevolking als ne-

gatief omdat deze de bevolking dom en middeleeuws hield. Met de scheiding en het terugdringen van de invloed van de islam hoopten zij het moderniseringsproces te versnellen.

Met de dood van Atatürk in 1938 brak een periode aan waarin oude invloeden weer langzaam aan invloed wonnen. De totalitair getinte staat maakte plaats voor een staat waarin meerdere partijen een regering vormden. In 1950 werd de Democratische Partij winnaar bij de verkiezingen. Vervolgens bleef deze partij tien jaar lang in de regering. Over het algemeen was deze partij voorstander van een gematigde koers. Maar na een goed verlopen eerste aantal jaren in de regering kwamen er grote problemen opzetten. Economisch gezien ging het niet goed met Turkije. De secularisatie van de Turkse bevolking en de scheiding tussen kerk en staat werden belangrijke punten voor de islamitisch getinte partijen, en de eerste tekenen van fundamentalisme waren waar te nemen bij enkele groeperingen. De verkiezingen van 1957 gaven aan dat de steun van de bevolking voor de Democratische partij aan het afnemen was. Erger voor de partij was dat de steun van intellectuelen en het officierskorps sterk afnam. Geleidelijk aan beperkte de partij de politieke vrijheid. Als extra probleem kwam de kwestie Cyprus nog eens aan de orde en zorgde voor veel opgewonden nationalisme. De democratische partij werd er bovendien door tegenstanders van beschuldigd de islamitische godsdienst in te zetten voor haar eigen politieke belangen, iets wat volgens de Turkse grondwet verboden was. De partijen en diverse groepen in Turkije kwamen steeds meer tegenover elkaar te staan. In 1960 grepen de strijdkrachten in. Legereenheden bezet-

Themabijdrage Turkije

ten alle overheidsgebouwen en arresteerden de afgevaardigden van de Democratische partij, inclusief de premier en de president. De hele overname verliep zonder veel geweld. Toen bekend werd gemaakt dat het leger de macht had overgenomen om de Turkse staat van burgeroorlog te redden werd dit met grote vreugde begroet door studenten en intellectuelen. De rest van de bevolking was minder enthousiast en met name op het platteland bleef het erg stil.

Er werd een comite van Nationale Eenheid gevormd, en na enkele interne problemen kregen de militairen die een terugkeer naar parlementaire democratie wensten de macht. Er werd een nieuwe grondwet geschreven en in 1961 werden er nieuwe verkiezingen georganiseerd.

Vervolgens ging het langzaam weer een zelfde richting uit met Turkije als onder de Democratische Partij. Economisch ging het nog niet veel beter en er staken weer onlusten de kop op in de jaren na het herstel van de democratie. Groepen voor en tegen hervormingen raakten meer en meer van elkaar vervreemd. Islamitische tendensen deden zich ook weer gelden. Naarmate de jaren verstreken werden de gevolgen erger. De strijdkrachten drongen aan op krachtige hervormingen om de problemen aan te pakken, maar de regering luisterde er niet naar of kon eenvoudig uit onmacht niets doen. Geweld en aanslagen begonnen op te komen. In 1971 overhandigden de strijdkrachten aan de premier een memorandum dat eigenlijk een ultimatum was. Er werd geëist dat er een nieuwe, sterke regering gevormd moest worden om de problemen aan te pakken. Geruchten dat er een staatsgreep gepleegd zou gaan worden staken de kop op. In feite wilde de legerleiding met dit

dit ultimatum een staatsgreep als in 1960 voorkomen. Toen waren het jonge officieren die de aanzet tot de machtsovername gaven, en men hoopte deze zo voor te zijn. De rust leek wedergekeerd te zijn, maar de problemen bleven spelen. De regeringen die volgden slaagden er niet in met krachtige of doeltreffende maatregelen te komen. Er werden politieke aanslagen en terreurdaden gepleegd door voor en tegenstanders van sommige groeperingen. De interne veiligheid van de staat kon door de regering niet of nauwelijks worden gewaarborgd, en het politieke geweld en de daaruit vloeiende onrust zorgden voor een verder verslechtering van de economische toestand.

Op 12 september 1980 werd 's morgens een communiqué voorgelezen van de 'militaire junta'. Hierin werd aangekondigd dat de strijdkrachten de macht over hadden genomen omdat de instellingen van de staat niet meer functioneerden.

Het parlement werd ontbonden, de regering afgezet, en de immuniteit van de leden van het parlement werd opgeheven. Daarna werden alle politieke partijen en een aantal vakbonden geschorst. De algehele noodtoestand werd afgekondigd en niemand mocht het land meer uit.

Dit klinkt als een staatsgreep zoals deze in een aantal delen van de wereld regelmatig worden gepleegd en waarbij de ene dictator de andere opruimt. Maar het werd al zeer snel duidelijk dat de militairen terug wilden naar een vorm van burgerlijke democratie. Er werd een draaiboek van acht punten gemaakt dat hieraan vorm moest geven. De ge-

neraals die de militaire junta vormden zagen het als hun taak de democratie te redden door haar uit handen van de politici te halen en het politieke systeem te zuiveren. Hierbij gingen zij veel verder dan de strijdkrachten ooit waren gegaan. Naast de bovengenoemde maatregelen werden namelijk ook alle burgemeesters en gemeenteraadsleden werden ontslagen, in totaal meer dan 1700. Alle macht werd in handen van de militairen geconcentreerd. Het duurde niet lang voordat de militairen in hun ijver de staat te zuiveren overgingen tot drastischere maatregelen. De eerder geschorste politieke partijen werden verboden, en een golf van arrestaties overspoelde het land. Een jaar na de staatsgreep waren er al ruim 122.000 arrestaties verricht. De arrestanten waren leden van terreurgroepen, relschoppers, islamitische fundamentalisten, linkse activisten en andere personen die een herstel van de democratie in

Studenten die de junta afzetten samen met militairen in een demonstratie naar 27 mei 1982

Themabijdrage Turkije

de weg stonden. De eveneens opgezette anti-terreurexcursie was een groot succes. Vrijwel van het ene moment op het andere was het aantal politieke aanslagen met 90 procent verminderd. Groepen als de nu in Nederland ook bekende 'Grijze Wolven' werden hard aangepakt. Keerzijde was dat de arrestaties vaak gepaard gingen met martelingen en dat dit niet of nauwelijks aangepakt werd door de leiding.

Wat betreft het opzetten van een nieuwe burgerregering werd er langzaam maar zeker vorderingen gemaakt. In 1982 was het eerste ontwerp voor een nieuwe grondwet gereed. Deze was tot stand gekomen door een constitutionele raad. Inmiddels waren er ook nieuwe provinciale gouverneurs benoemd. De macht werd door het leger in handen gelegd van de uitvoerende macht en vergrootte de invloed van de president en de nationale veiligheidsraad, waarin de strijdkrachten een grote stem hadden. Er werden nieuwe politieke partijen opgericht, maar uiteindelijk konden er slechts drie de goedkeuring van de militaire junta krijgen. Na de verkiezingen kreeg de democratie langzaam maar zeker weer vorm. De nieuwe premier was vastbesloten het primaat van de politiek over de militairen te herstellen.

Sinds de staatsgreep van 1980 is de democratie in Turkije weer min of meer hersteld, hoewel er nog steeds grote bevoegdheden voor de strijdkrachten bestaan als het gaat om bestrijding van interne problemen. Tot op heden blijft hun invloed op de politiek groot.

Waarom grijpen de strijdkrachten telkens in en waarom oefenen zij invloed uit? Eerder is al gezegd dat zij zichzelf zien als de beschermers en hoeders van de grondwet en het daaraan ten grondslag liggende

gedachtegoed. Maar wat betekent dit concreet?

De Turkse strijdkrachten waren de bakermat van de naar veranderingen strevende organisaties in het oude Osmaanse rijk. Na de val van het rijk en de opkomst van de Turkse republiek kregen veel oud-officieren hoge posten vanwege hun aandeel in de opzet van de nieuwe staat. Kemal Atatürk zelf was oud-generaal en een van de aanhangers van het naar veranderingen strevende deel der Turken. Hij werd uiteindelijk de grote leider die Turkije naar een moderne toekomst zou leiden. De strijdkrachten zijn dus al vanaf het begin voor een moderne Turkse staat geweest. De grondwet van het nieuwe Turkije, de veranderingen die werden aangekondigd, alles was erop gericht Turkije los te weken van de oude islamitisch-arabisch-invloeden en het land een solide, democratische en moderne basis te geven.

Turkije losweken van haar islamitisch-arabisch-invloeden

De strijdkrachten zijn er dus altijd op alert geweest hun inspanningen niet verloren te laten gaan. Zij bestrijden elke vorm van tegenstand die Turkije van het pad der moderne tijd af kan halen. Met name de islamitische invloeden worden scherp in de gaten gehouden. Fundamentalisme wordt sterk afgekeurd en bestreden. Als de politiek een koers inslaat die afwijkt van hun ideeën of er een puinhoop van (dreigt) te maken, dan grijpen de strijdkrachten in. Al dan niet in

meer of minder ingrijpende mate. Op de achtergrond zullen ze proberen de politiek onder druk te zetten, maar als het niet anders kan zullen ze zelf de macht overnemen, zoals in het verleden een aantal malen is gebeurd.

De vraag blijft in hoeverre dit democratisch is. Temeer als men bedenkt dat de manieren waarop leger en politie (die onder sterke controle van de strijdkrachten staat) optreden niet altijd even mooi zijn. Martelingen en andere extreme vormen van geweld komen nog steeds voor. De Turkse politiek is zich er sterk bewust van dat zij op hun vingers worden gekeken. Hoewel een aantal politici de strijdkrachten steunt en een deel van de bevolking ook (met name de westerse gerichte elite, groepen studenten en intellectuelen) is er onder een groot deel van de bevolking een mate van onverschilligheid. Door de slechte economische toestand in de afgelopen jaren heeft het islamitische fundamentalisme weer aan kracht gewonnen. De uitzichtloze situatie waarin veel mensen op het platteland zich bevinden wordt misbruikt door islamitische groeperingen (of partijen die zich zo voordoen) om macht en invloed te verkrijgen. Dit is nu juist hetgeen de strijdkrachten willen voorkomen, en ook waarom er een scheiding van staat en religie is opgezet. Als de islamitische krachten weer invloed krijgen zal Turkije zeer waarschijnlijk nog verder terugvallen in economische ellende. Haar positie tegenover het westen zal dan ook verslechteren, wat met het oog op de Turkse wens om ooit toe te treden tot de EU geen mooie zaak is.

De Turkse strijdkrachten vervullen in zekere zin dus de rol van scheidsrechter. Zij geven aanwijzingen en grijpen in als het mis gaat. Dat dit niet altijd volgens de

Themabijdrage Turkije

democratische manier gebeurt is voor hen een noodzakelijk kwaad, maar voor onder andere de EU een teken dat de Turkse democratie niet helemaal goed functioneert. Vanuit hun eigen oogpunt zijn de bedoelingen goed. Ze willen Turkije als moderne staat met een goede economie beschermen. Dat hierbij de scheidslijnen tussen politiek en ambtenaar (want dat zijn militairen in feite) grootschalig worden overschreden is voor hen niet van belang. Ook de in bijna alle landen gebruikelijke regeling dat het geweldsmonopolie in handen van de staat (dus de regering) ligt wordt in Turkije niet gebruikt. Gezien de situaties in Turkije zoals deze in het verleden voorafgaand aan een staatsgreep waren valt de volgende vraag te stellen: Zijn de strijdkrachten de enige manier zijn om Turkije overeind te houden als moderne staat? Staatsgrepen of niet, feit is wel dat na elke militaire machtsovername de militairen de macht weer in handen legden van burgers.

Militaire dictatuur in de klassieke zin van het woord is dus ook niet van toepassing op de situaties in Turkije. Men kan spreken van een vreemde vorm van interim regimes tussen democratische burgerregeringen. Men kan zich echter wel afvragen in hoeverre hun pogingen, hoe goed bedoeld ook vanuit hun eigen standpunt, averechts werken. Het geheel heeft nog net niet een Big Brother-achtig karakter, maar de invloed van de strijdkrachten op verschillende aspecten van de samenleving, en met name het openbaar bestuur, is groot. Tot op heden is de invloed van de militairen een waarborg gebleken voor de stabiliteit en een moderne koers. De vraag is hoelang de invloed van de strijdkrachten nog deze koers kan waarborgen. Met het oog op een eventueel lidmaat-

schap van de EU zal de invloed van de strijdkrachten moeten worden verminderd. Hoe lang de conservatieve krachten binnen Turkije dan nog in bedwang kunnen worden gehouden is de vraag.

Turkije als kandidaat-lid van de Europese Unie

Evelien Henstra

In het kader van het thema van dit nummer, 'Turkije', is het raadzaam enige aandacht te besteden aan de positie van dit land in haar omgeving en in het bijzonder in Europa. Turkije is nog geen lid van de Europese Unie, maar wil dat wel graag worden. Momenteel is zij kandidaat-lid van dit samenwerkingsverband. In onderstaand artikel zal de blik geheel gericht zijn op de recente ontwikkelingen binnen de Europese Unie met betrekking tot de op handen zijnde uitbreiding en in het bijzonder op de rol en positie van Turkije als kandidaat-lid.

Achtergronden

De Europese Unie (EU) staat aan het begin van het nieuwe millennium aan de vooravond van haar grootste uitbreiding uit de geschiedenis. De afgelopen jaren heeft de EU te maken gehad met een economische recessie en een groeiende werkloosheid. In dezelfde periode zijn voorbereidingen getroffen voor het opbouwen van een economische – en monetaire unie, die hun apotheose begin 2002 zullen vinden, als de euro als munt gelanceerd wordt en de monetaire unie daarmee een feit is. Door deze en andere interne ontwikkelingen heeft de EU het verwijs gekregen, dat ze alleen maar met zichzelf bezig is geweest en te weinig heeft gekeken naar de grotere politieke zaken, zoals de ontwikkelingen in landen, die bezig zijn met het aanpassingsproces om lid te worden van de EU. Maar ook

heeft de EU zich volgens sommigen te weinig gebogen over het vraagstuk wat voor soort relatie men als EU wil onderhouden met Europese landen, die nog niet op de lijst van kandidaat-leden staan. Inmiddels is de EU met deze en andere vragen druk bezig en wordt er studie gedaan naar de organisatie van de internationale betrekkingen op het Europese continent.¹

Belofte aan het Oostblok om toe te mogen treden

De directe aanleiding, dat er gewerkt wordt aan de uitbreiding van de EU is, dat er een belangrijke les getrokken is uit de Kosovo crisis. Mede dankzij de situatie destijds heeft men zich gerealiseerd dat het

van essentieel belang is, wanneer de vrede, de veiligheid, de democratie en de positie van de rechtspraak binnen Europa gewaarborgd worden. Hier kan uitbreiding van de EU aan bijdragen. De voornaamste reden van de uitbreiding is echter, dat er vóór de val van de muur een belofte wat dit betreft is gedaan aan het Oostblok. Er is toen afgesproken, dat wanneer de Oost-Europese landen het communistische regime van zich af zouden werpen en een democratisch bestel zouden opzetten, er op termijn mogelijkheden voor onderhandeling en uiteindelijk toetreding zouden zijn. Toen de muur viel in 1989 werd dan ook meteen gesproken over kansen tot een eenheid op het Europese continent. De EU is nu dan ook druk met de uitbreiding bezig en dat vraagt een resolute, maar behoedzame handelwijze. Bij het uitbreidingsproces

zijn twee uitgangspunten betrokken, die met elkaar in conflict kunnen komen. Dit zijn snelheid en kwaliteit. Snelheid is van belang, omdat er binnen het proces van voorbereidingen de gelegenheid is ontstaan, ook bij de kandidaat-leden en kwaliteit is belangrijk, omdat de EU geen nieuwe leden wil, die slecht functioneren, maar leden, die over de volledige rechten en verantwoordelijkheden beschikken. Het is dus een kwestie om het goede evenwicht te vinden tussen een redelijke snelheid met behoud van voldoende kwaliteit. Dit zoeken naar de juiste balans is een proces van dien aard, dat het de efficiency van de EU beïnvloedt en enige schade toebrengt aan het vertrouwen van het publiek.² Voor meer informatie over de uitbreiding van de EU kan ik hier verwijzen naar het artikel '(Oost)Blokken voor het eindexamen' dat u ook in deze Bestuurskundige Berichten aantreft.

Enkele procesmatige opmerkingen

In 1993 is bij de Europese Raad in Kopenhagen besloten, dat de Europese Unie uitgebreid zou worden met de landen uit Centraal- en Oost-Europa. Vanaf toen was het dus geen vraag meer, of deze landen wel zouden toetreden, maar

een vraag, wanneer zij dat zullen doen. In Kopenhagen is toen ook vastgesteld, dat landen zullen toetreden, wanneer zij de verplichtingen, die horen bij het lidmaatschap aanvaarden en wanneer zij aan de economische en politieke voorwaarden voldoen. Deze voorwaarden zijn bekend komen te staan als de Kopenhagen-criteria. Zij houden onder andere in, dat de volgende zaken in een land bereikt moeten zijn:

* Stabiele instituties, die de democratie garanderen.

* Een goed functionerende rechtstaat.

* Bescherming van de mensenrechten.

* Bescherming van minderheden.

* Een functionerende markteconomie en het vermogen van het bedrijfsleven om te participeren binnen de competitieve druk en de marktwerking binnen de unie.

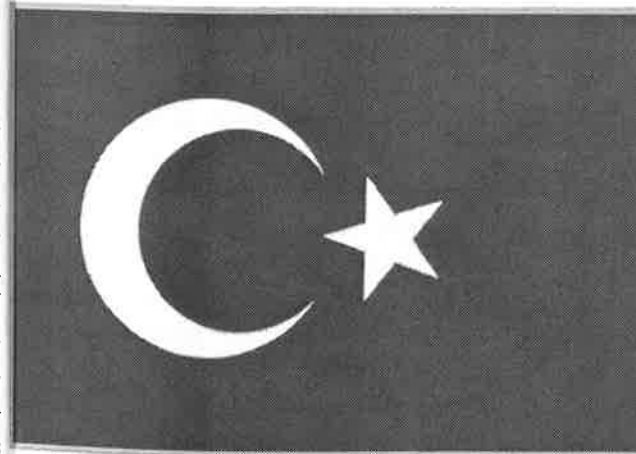
* Het vermogen om de verplichtingen van het lidmaatschap te hanteren, waaronder ook het vasthouden aan de doelen van de politieke, monetaire en economische unie. Daarnaast moeten in het desbetreffende land de voorwaarden worden geschapen voor integratie binnen de EU. Dit houdt in, dat de administratieve structuren moeten worden aangepast, zodat de wetgeving van de EU overgezet kan worden binnen de nationale wetgeving en op een effectieve wijze geïmplementeerd kan worden door de beschikbare juridische en administratieve structuren. Later is aan deze ei-

sen nog toegevoegd, dat de landen moeten voldoen aan de afspraken, die gemaakt zijn in het Verdrag van Amsterdam.³

De landen, die als kandidaat-lid zijn aanvaard, zijn: Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Roemenië, de Slovaakse Republiek, Slovenië, Turkije en de Tsjechische Republiek. Wanneer een land aan de voorwaarden voldoet, beginnen de onderhandelingen. In deze onderhandelingen zullen de kandidaat-landen het 'acquis communautaire' moeten aanvaarden. Dit acquis omvat gedetailleerde rechten en regels op basis van de EU-verdragen en dan in het bijzonder de verdragen van Rome, Maastricht en Amsterdam.⁴

Turkije

In Luxemburg, in 1997 heeft de Europese Raad aangegeven, dat ze Turkije graag in het toetredingsproces wilde betrekken en ook Turkije zelf wil graag toetreden. Turkije had namelijk al in een zeer vroeg stadium (al ongeveer tien jaar geleden) aangegeven zeer veel interesse in een EU-lidmaatschap te hebben. Weliswaar was niet ieder land het met het kandidaat-lidmaatschap van Turkije eens, want Griekenland had dusdanig grote bezwaren, dat zij haar veto tegen de kandidatuur van Turkije had uitgesproken. De Grieken wilden namelijk niet dat Turkije een schijn-lidmaatschap aangeboden zouden krijgen, maar dat er een serieuze kandidatuur zou volgen waarbij aandacht zou zijn voor de democratische hervormingen in Turkije, de behandeling van de minderheden, de kwestie Cyprus en het stimuleren van de Grieks-Turkse betrekkingen. De EU moest volgens Griekenland dus voorwaarden stellen aan het Turkse kandidaat-lidmaatschap. Uiteindelijk heeft Grie-

Themabijdrage Turkije

kenland haar veto laten varen en er werd een apart programma voor Turkije opgezet. Dit heeft te maken met de aparte (politieke) positie van Turkije. De Europese strategie voor Turkije is iets specifischer en meer toegespitst dan voor de andere kandidaat-leden. In het bijzonder de financiële ondersteuning is beperkt, aangezien deze ondersteuning het proces van de aansluiting kan versterken.⁵ Hoewel Turkije dus inmiddels wel serieus kandidaat-lid van de EU is geworden, leidt dit binnen Europa nog niet tot een onverdeeld genoegen. Er zijn namelijk nog wel wat discussies gaande over de culturele en religieuze verschillen, die er tussen Europa en Turkije bestaan. Sommigen zijn van mening, dat het feit, dat Turkije de Islam als godsdienst heeft en de daarmee gepaard gaande culturele verschillen, al redenen genoeg zouden moeten zijn om Turkije niet tot de EU toe te laten.

Turkije ontbeert een stabiele democratie

Ondanks het kandidaat-lidmaatschap is er, met name door de politieke situatie in dit land, nog geen sprake van, dat de onderhandelingen in dit stadium ook daadwerkelijk beginnen. Dit heeft onder andere te maken met het feit, dat Turkije het enige land van de kandidaat-landen is waar geen stabiele en sterke democratie is en waar de mensenrechten niet altijd gerespecteerd worden. Ook bij de rol van het leger zijn vraagtekens te plaatsen. Deze rol is namelijk zeer groot en werkt op die manier belemmerend voor het functioneren van de democratie in Turkije. Voor meer informatie over de rol van het leger en de verhouding tot de staat

verwijs ik graag naar het artikel 'Staat en leger in Turkije' dat elders in deze themabijdrage is opgenomen.

Om wel aan onderhandelingen voor het lidmaatschap deel te kunnen nemen, moet Turkije eerst nog de volgende punten realiseren⁶:

* Een politieke discussie op poten zetten met speciale aandacht voor mensenrechten.

* Alle bronnen van financiële ondersteuning van de EU coördineren in één raamwerk.

* Mogelijkheden scheppen voor volledige deelname aan alle programma's van de EU en alle EU-instanties.

* Een nationaal programma opzetten om het aquis te kunnen implementeren.

* Mechanismen ontwikkelen, die gelijk zijn aan de mechanismen binnen de Europese verdragen om de implementatie van EU-regelgeving e.d. te vergemakkelijken.

* De Turkse wetgeving en regelgevingspraktijk harmoniseren, zodat een begin gemaakt kan worden met de implementatie van het aquis.

Tot slot

Het zal voor Turkije nog heel moeilijk worden om deze zaken te realiseren. En in het bijzonder het eerste punt (de politieke discussie met bijzondere aandacht voor de mensenrechten) zal een grote hinderenis in het proces zijn. We weten namelijk allemaal, en dat blijkt ook uit de andere artikelen in deze themabijdrage, dat de mensenrechten in Turkije nog bijna dagelijks geschonden worden. Wie kan zich immers niet de kwestie Öcalan herinneren. Ook het bespreekbaar maken van de mensenrechtensituatie in Turkije door buitenlandse gasten en onderhandelaars, zoals ministers, staatshoofden en diplomaten, blijkt lastig te zijn. Zo-

lang dit geen open gesprek wordt zal de afstand tot de toetreding van Turkije tot de Europese Unie groot blijven.

Noten:

¹ European Commission, *Composite Paper – Report from the Commission on Progress towards Accession by each of the candidate countries*, 1998-2000, p. 4

² idem, p. 4 & 5 en Wallace, H. and Wallace, W., *Policy-Making in the European Union*, Fourth Edition, United States, Oxford University Press, 2000, p. 428-460

³ www.europa.eu.int

⁴ idem

⁵ European Commission, *Composite Paper – Report from the Commission on Progress towards Accession by each of the candidate countries*, 1998-2000, p. 11 en *NRC Handelsblad*, 'Nog geen ja nee tegen Turkije', 7 december 1999.

⁶ idem, p. 40

Grijze Wolven: in schaapskleren gehuld

Bas van der Bilt

De laatste jaren lijken zich meer en meer incidenten binnen de Turkse gemeenschap in Nederland voor te doen. Niet zelden wordt daarbij over betrokkenheid van zgn. Grijze Wolven gerept. Een aantal jaar geleden ontstond ophef rond deze groepering, nadat in enkele publicaties een zorgwekkend beeld werd geschetst. Zo zouden de Grijze Wolven in Nederland met behulp van overheids-subsidies mantelorganisaties hebben opgebouwd, die redelijk succesvol Turkse jongeren trachten te werven. Ook werd melding gemaakt van (geslaagde) pogingen om in de lokale politiek te infiltreren. In dit artikel zal de problematiek rond de Grijze Wolven belicht worden: waar staan zij precies voor, en in hoeverre vormen zij een gevaar voor de Nederlandse samenleving?

De Grijze Wolven

Er is niet zoiets als een organisatie die "Grijze Wolven" heet. Veeleer betreft het een bonte schakering van verenigingen en groepen Turken die zich op individuele basis 'Grijze Wolf' noemen. De Grijze Wolven houden er extreem-rechts denkbeelden op na. Zij streven de vestiging van de Groot-Turkse Naam na: het herstel van het voormalige Ottomaanse Rijk (1299-1922). Dat liep van de Adriatische Zee tot aan de Chinese Muur; alle volken daartussen beschouwen de Grijze Wolven nog steeds als Turk. Het Grote Ideaal moet er uiteindelijk toe leiden dat Turkije de enige staat ter wereld vormt. In landen met veel Turkse immigranten, zoals Duitsland, Nederland en België, reppen de Wolven bovendien de

totale non-integratie na. Onder het mom van het niet verloren laten gaan van de Turkse identiteit wordt bepleit de Turkse kinderen apart te laten opgroeien in een soort eigen zuil, met scholen, crèches, voetbalclubs e.d. Ook al zijn deze kinderen in Nederland geboren en opgegroeid, ze worden nog steeds gezien als Turken die zoveel mogelijk afstand van zgn. 'kaffers' (ongelovigen) dienen te houden.

De Grote Leider

De moederpartij van de Grijze Wolven in Turkije is de MHP, de Partij van de Nationalistische Actie. Grondlegger van deze fascistische partij was Alparslan Türkeş (1917-1997), die door de Wolven als Babbuş (Grote Leider) wordt beschouwd. Zijn zelfgekozen

naam sloot aan bij zijn denkbeelden: Alparslan verwijst naar de sultan die met de overwinning op het Byzantijnse Rijk in 1071 het fundament legde voor het Ottomaanse Rijk, Türko betekent 'vriend der Turken'. Vanaf zijn jeugd werd hij aangesproken door het pan-Turkisme. In de Tweede Wereldoorlog koos hij voor de kant van Hitler, wiens rassenleer hem erg aansprak. Waar Hitler het over de Duitsers als 'Herrenvolk' had, zag Türkeş de Turken als het meest edele volk ter wereld. Hij stond aan de wieg van de nationaal-idealistische beweging, die op 3 mei 1944 voor het eerst naar buiten trad. Nog steeds vieren de Grijze Wolven op deze datum de Dag van Turkisten: alle 'buiten-Turken', vooral zij die in de voormalige sovjet-

republieken wonen, moeten 'bevrijd' worden, opdat Turkije wereldmacht nummer één wordt.

Negen Lichten

Türke° was als legerofficier in de jaren '60 van de vorige eeuw tot tweemaal toe betrokken bij een militaire coup, beide keren zonder veel succes. In 1965 trad hij toe tot de Republikeinse Boeren Natiepartij, waar hij binnen een aantal maanden de touwtjes in handen had. Hij leidde de partij met ijzeren hand en zorgde voor een naamsverandering tot de MHP in 1969. Logo van de partij werd een rode vlag met drie halve manen; de oorlogsvlag van het voormalige Ottomaanse Rijk. De ideologie die de partij aanhangt kwam bekend te staan als de 'Negen Lichten-dctrine'. Deze lichten zijn nationalisme, socialisme, idealisme, moralisme, wetenschappelijkheid, bevordering van de landbouw, liberalisme en individualisme, ontwikkeling van en nabijheid tot het volk en bevordering van industrie en techniek. In de praktijk komt deze ideologie neer op extreem-nationalisme, fascisme, anti-communisme en racisme.

Strijdbare aanhangers

Eind jaren '60, begin jaren '70 werd de term 'Grijze Wolf' voor het eerst gebruikt. De MHP noemde haar meest strijdbare aanhangers zo, bij wijze van ereaam. Deze strijdbare aanhangers maakten veelal deel uit van de officieuze staatsmilitie tegen de linkse oppositie. De Grijze Wolf werd van oudsher als goddelijk wezen vereerd, die als beschermer van de Turken hielp de vijanden te overwinnen. Geleidelijk aan kwam de gehele fascistische beweging onder deze naam bekend te staan. In de jaren '70 maakte de MHP deel uit van een aantal regeringen, en

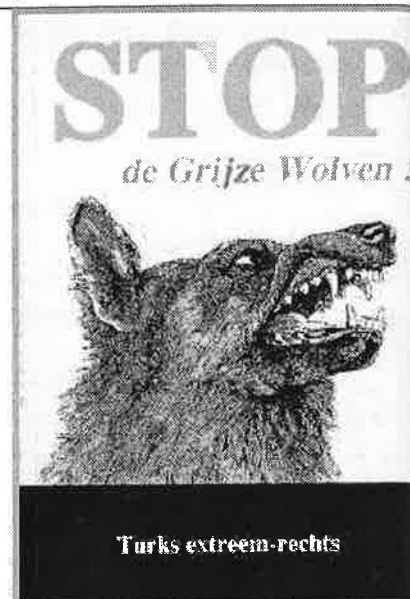
bekleedde Türke° enkele hoge posities, zoals minister van Binnenlandse Zaken en vice-premier. Na een militaire staatsgreep in 1980 werden alle politieke partijen verboden en belandde Türke° enige tijd in de gevangenis. Na opheffing van de politieke embargo's in het midden van de jaren '80 kwam hij weer terug om de leiding van de MHP opnieuw strak in handen te nemen. Na zijn overlijden in 1997 werd hij door zijn zoon Tuđrul Türkep opgevolgd als partijleider.

Turks nationalisme in Europa

Halverwege de jaren '70 van de vorige eeuw begon de MHP zich in Europa te organiseren. Nadat duidelijk werd dat grote aantallen gastarbeiders niet terug zouden keren naar Turkije voelde men de noodzaak hiertoe. Bovendien ontvluchtten veel linkse Turken het land en begonnen deze zich in Europa te organiseren. Omdat deze organisaties door de MHP als communistisch werden beschouwd, moesten zij bestreden worden. Het nationalisme in Turkije leefde op in de laatste decennia. Oorzaken hiervoor waren onder meer: de Koerdische kwestie, die een gevaar betekent voor de eenheid van de Turkse staat; de slechte economische situatie van de Turken, zowel in Europa als in het thuisland; en het uiteenvallen van de Sovjetunie, waardoor pogingen om de regionale invloed te vergroten in voormalige sovjetrepublieken als Tsjetsjenië, Azerbeidzjan en Turkmenistan ondernomen werden.

Wolven in Nederland

Omdat het volgens de Turkse Wet op Politieke Partijen verboden is dat Turkse politieke partijen organisaties in het buitenland oprichten, werkt de MHP met mantelorganisaties. Deze organisaties zul-

len nooit openlijk toegeven bandemonstrant doodgestoken. De te hebben met de MHP, omdat drijze Wolven hebben ook andere, tot ontbinding zou leiden. In 1999er geëigende paden bewandeld werden in heel Europa federatim hun invloed te doen gelden. opgericht door MHP-aanhangeradat migranten in Nederland in Ook in ons land werd een overko86 actief en passief kiesrecht pelende Turkse Federatie Nederegen bij lokale verkiezingen land opgericht, met als officiëeft de Turkse Federatie Nederdoelstelling het aanpakken van dnd deelname aan de parlemenproblemen van de Turkse migratire politiek nadrukkelijk gestimuten in Nederland. De bij deze ferd. De oproep om in de politiek deratie aangesloten organisatie infiltreren leek medio jaren '90 zijn zeer divers; het zijn onder aan de vorige eeuw succes te hebderere culturele verenigingen, sporen. Met name het CDA en de verenigingen, jongerenverenigdA hadden in meerdere gemeeningen, vrouwenverenigingen e.m een aantal Turkse raadsleden in Opvallend is dat veel vereniginge gelederen waarbij de verdendie bij de federatie zijn aangesleng van banden met de MHP beten, wat sterke vermoedens vandeve publiciteit die dit met zich opgebouwd met behulp vaebracht zijn de gevestigde paroverheidssubsidies. Misleidenden, die hoopten op meer stembeleidsplannen van de organisatie door bekende migranten op en het niet nagaan door gemeentemenen, de kandidaten beter gaan ambtenaren van de activiteiten oreenen. Hierdoor zijn er na de organisaties precies organiseremeenteraadsverkiezingen van en met welk doel, heeft hiert98 nauwelijks nog 'verdachte' geleid. Zo zou de gemeente Amsterdamsleden. adsleden. pleving nationalisme hoeverre vormen de Grijze Wol-

incidenten en infiltratie

in Nederland aanwezige Wolven doen regelmatig van zich spreken. De afgelopen jaren hebben verse incidenten plaatsgevonden en aantonen dat de verhoudingen nnen de Turkse gemeenschap in gepolariseerd. Zorgwekkend is at het aantal incidenten, waarbij dacht kan worden aan vecht- of hietpartijen tussen groepen nkse en rechtse Turken, verstog van demonstraties e.d., lijkt toenemen. In Rotterdam viel eind brig jaar zelfs een dode, nadat nkse demonstranten tegen de echte behandeling van politieke vangen in Turkije uit de tent erden gelokt door een groep nge Grijze Wolven. In de vecht-rtij die volgde werd een linkse

ven in Nederland nu een daadwerkelijk gevaar? Deze vraag kan niet los worden gezien van de situatie in Turkije, het moederland, waar de Wolven, maar ook de Turkse gemeenschap in Nederland in het algemeen, zich sterk op oriënteren. Het beeld dat de laatste, in april 1999 gehouden, parlementaire verkiezingen in Turkije schetsen, stemt wat dat betreft somber. De verkiezingen liepen uit op een grote overwinning van de nationalistische Partij van Democratisch Links, op de voet gevolgd door de rechts-nationalistische MHP. De MHP zit voor het eerst sinds eind jaren '70 van de vorige eeuw weer in de Turkse regering. Voor het

De Nederlandse overheid heeft zich laks opgesteld

Turkse nationalisme is eerder al een aantal oorzaken gegeven. De sterke opleving van de laatste jaren heeft nog een tweetal extra oorzaken.² Zo heeft Turkije zich de afgelopen jaren in sterke mate naar binnen gekeerd en gericht op het Turk-zijn, na het EU-besluit in 1997 dat Turkije voorlopig niet wordt opgenomen op de lijst van aspirant-leden. Dit kwam hard aan in een land dat langer dan welk land dan ook naar het lidmaatschap van de EU heeft gedongen. Ook de Koerdische kwestie heeft zich de afgelopen jaren verhard, onder meer door het oppakken van PKK-leider Öcalan. De harde opstelling van de MHP in deze (de PKK moet met behulp van het Turkse leger verslagen worden, waarna alle Koerden voor de volgende keus komen: zich gedragen als echte Turken, of het land uit), is aangeslagen bij een aanzienlijk deel van de kiezers.

Lakse overheid

De Grijze Wolven in Nederland werken achter de schermen aan de opbouw van een eigen zuil in de Nederlandse samenleving. In hun pogingen om voornamelijk jongeren te werven kunnen zij, gesteund door het nationalisme in het moederland, redelijk succesvol zijn. De slechte sociaal-economische situatie van veel Turkse immigranten zorgt ervoor dat deze vatbaarder zijn voor Turks-nationalistische ideeën. Hier dragen eveneens de geïsoleerde positie in de Nederlandse samenleving, waardoor veel Turken zich bij sport- en welzijnsinstellingen nauwelijks welkom voelen, en het gebrek aan voorzieningen voor de jongeren toe bij. Het is dan ook niet geheel toevalig dat Turkse jongeren belanden bij Grijze Wolvenorganisaties, als zij elders nergens terecht kunnen. De Nederlandse overheid heeft zich tot nu toe laks opgesteld ten opzichte van de Grijze Wolvenproblematiek. Hierdoor hebben de Wolven, regelmatig zelfs met behulp van overheids gelden, organisaties kunnen opbouwen die officieel politiek neutraal zijn, maar waar in de praktijk de nationalistische ideologie een belangrijke rol speelt. Het is van belang dat de Nederlandse overheid het gevaar van de situatie inziet; anders valt niet uit te sluiten dat incidenten zoals eind vorig jaar in Rotterdam, of wellicht van nog ernstiger aard, zich in de toekomst zullen voordoen.

Noten:

¹ Aldus de journalisten Braam en Ulger in hun boek *Grijze Wolven. Een zoektocht naar extreem-rechts*, 1997

² Zie o.a. Internet: <http://www.nrc.nl/W2/Lab/Turkije/>

Het recht van de sterkste

Steven Meibuizen

De Turkse staat schendt regelmatig mensenrechten. De uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens afgelopen mei heeft dat nog een bevestigd. In Noord-Cyprus¹ zijn zo'n 1500 Griekse Cyprioten verdwenen (waarschijnlijk vermoord) en zijn meer dan 200.000 mensen gedwongen verhuisd en onteigend en er zijn vrijheden van godsdienst en meningsuiting geschonden. Ook op het Turks vasteland worden veelvuldig mensenrechten geschonden, tegen de Koerden, maar ook tegen kritische Turken. Hoewel de schending van de mensenrechten in West-Europa de nodige ophef opleveren worden deze schendingen vrij gelaten beleefd in Turkije. Volgens het Turks recht zijn vele van deze schendingen toegestaan. In dit artikel zal ik uiteenzetten waarom.

Turkije is in 1923 ontstaan na een bittere onafhankelijkheidsstrijd. Bij de opbouw van Turkije speelde Kemal Atatürk, een voormalig officier, de centrale rol. Hij wilde Turkije moderniseren naar Westers model, waarbij de scheiding tussen kerk en staat, democratie en de integriteit van het Turkse territorium onbetwist waren. Dit gedachtegoed staat ook wel bekend als "Kemalisme" en is sindsdien als leidinggevende gedachte onaangetaast gebleven. Het Turkse leger speelt bij het beschermen van het Kemalisme een cruciale rol en heeft diverse malen ingegrepen om dit gedachtegoed te beschermen tegen moslim-fundamentalisten (1997), linksextremisten en rechtsextremisten (1980) en politieke onrust (1960 en 1971).

De staatsgreep van 1980 had een het leger kan als onaantastbaar grondige hervorming van het leger beschreven. De democratie tot gevolg. De Turkse politiek van Turkije wordt begrensd was erg versnipperd en weor de wensen die het leger gekenmerkt door corruptie, vrientst³. De wetgever staat dus in jespolitiek en slechte prestaties. Hte in dienst van het leger. land stond aan de rand van een burgeroorlog. Door hard ingrijpen Kemalisme wordt in de ogen van het leger en het inperken van het Turkse leger van diverse veel vrijheden is de rust teruggaten bedreigd. Buitenlandse bekeer en in 1982 werd de bevoegingen worden gevormd door king een nieuwe Grondwet voor iekenland in het westen en Sygelegd. De Turkse Grondwet en Irak in het zuiden. Binnen destijds met ruime steun van adse bedreigingen worden gebevolking goedgekeurd, waarmd door fundamentalisme, sehet burgerlijk regime weer weratisme en georganiseerde misingesteld in 1983. De Grondwad. Bij het separatisme wordt dan voorziet in de bekende menseteraard bedoeld op de rechten, zoals vrijheid van mafhankelijkheidswens van de ningsuiting, maar veel bepalingen, die daarbij grof geweld doen deze rechten echter in groet schuwen. Tegen de Koerden mate teniet. Eén van de hoog

...aarden is namelijk de 'integriteit' van de Turkse staat. Diverse vrijheden zijn toegestaan, zolang men de Turkse staat maar niet beledigt of bedreigt. Zodoende zijn er in de Turkse Grondwet zo'n 90 artikelen, die moeten worden aangepast aan de Europese regelgeving om erin te komen.

at het Kemaliaanse gedachtegoed steeds zo dominant is, is niet verwonderlijk. Het onderwijs is op gericht om de Turken al op basisschool het Kemalisme bijbrengen. Een kritische blik ontseekt hierbij veelal. De Turkse cultuur kenmerkt zich door aandacht voor het collectief en zagsgetrouwheid. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er in Turkije nooit grote volksopstanden zijn geweest die zich hebben gekeerd tegen het regime. Deze (voortrekkers-) rol werd altijd gespeeld door het leger. Het Turkse leger staat dan ook zeer hoog aangeschreven binnen Turkije² en zij heeft vooral inderdaad een zeer grote macht, mede doordat mensen uit het leger hoge posities bekleden. De positie

wordt nog steeds hard opgetreden⁴. Mensenrechten worden hier van beide zijden op grove wijze geschonden. Maar ook tegenover Turkse burgers met liberale opvattingen ten aanzien van het Koerdische vrijheidsideaal staat men weinig coulant, deze mensen kunnen op gevangenisstraf rekenen.

De Turkse identiteit wordt gevormd door de rol van het leger

Hoewel er vanuit West-Europa druk wordt uitgeoefend om de mensenrechten beter na te komen, is het onwaarschijnlijk dat dit op korte termijn zal gebeuren. Om strategische redenen (olie in de Kaspische Zee en de Perzische Golf) wordt Turkije gesteund door de Amerikanen. Een groot deel van de Turkse identiteit wordt gevormd door het Kemalisme en de rol van het leger in de Turkse maatschappij. Aan de ene kant heeft het Kemalisme ervoor gezorgd dat er een (pro-forma) democratie is en dat Turkije niet is verworden tot een fundamentalistische staat. Aan de andere kant staat het de ontwikkeling van Turkije naar een moderne democratie en aansluiting bij de Europese Unie in de weg. De sterke loyaliteit aan gezag in Turkije en de repressie van subversieve ideeën maakt verandering op korte termijn onaannemelijk. Daarmee is de staatsrechtelijke modernisering van Turkije *de facto* stil blijven staan bij de dood van Kemal Atatürk, de vader der Turken en het Kemalisme, in 1938.

Noten:

¹ Turkije houdt sinds juli 1974 Noord-Cyprus bezet na een coup-pleging opgezet door de toenmalige Griekse militaire junta. Hoewel de coup mislukte, zijn de Turkse troepen gebleven op het eiland dat door zowel Grieken als Turken bewoond wordt. Het oordeel van het Gerechtshof luidt dat artikelen 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10 en 13 van het Europees Verdrag van Rechten van de Mens (EVRM) zijn geschonden – schending van onder andere recht op leven, onderwijs en bezit, verbod op inhumane behandeling, vrijheid van geloof, meningsuiting. Meer informatie op <http://www.echr.coe.int/eng/Press/2001/May/Cyprusv.Turkeyjudepress.htm>.

² Gemiddeld heeft zo'n 80% van de Turkse bevolking vertrouwen in het leger. De Turkse politiek kan op aanmerkelijk minder steun rekenen, met zo'n 15% vertrouwen. Begin 2000 gaf 43% van de ondervraagden aan politici "leugenaars" te vinden, journalisten scoorden hierbij met zo'n 19% aanzienlijk lager. De politie kan zichzelf met vertrouwen van 51,7% van de ondervraagden als tweede meest vertrouwde institutie zien, na het leger.

³ Het leger houdt zich overigens afzijdig van economisch beleid. Het leger grijpt alleen in als de Turkse staat volgens de Kemaliaanse normen wordt bedreigd.

⁴ Wellicht is het hier interessant om wat Nederlandse geschiedenis aan te halen. Nog zo'n 50 jaar geleden heeft Nederland met geweld geprobeerd de onafhankelijkheid van Indonesië tegen te gaan. Optreden tegen separatistische bewegingen is dus niet uitzonderlijk, ook niet door democratieën.

Literatuur:

* Jenkins, Gareth (2001). Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics, in *Adelphi Paper* 337. Oxford University Press Inc., New York

* Zürcher, Erik (1993). *Turkey, a Modern History*. I.B.Tauris & Co Ltd, London

* Rouleau, Eric (2000). Turkey's Dream of Democracy, in *Foreign Affairs november/december 2000* (volume 79, nummer 6).

Themabijdrage Turkije

Conflict Turk
gevangeniswezen

Mariël Schouwink

Sinds oktober 2000 zijn honderden Turkse gevangenen in hongerstaking. Zij protesteren hiermee tegen overplaatsing naar nieuwe gevangenissen met één- en driepersoonscellen, de zogenaamde F-type cellen. Dit type lijkt veel op het type cel in West-Europese landen.

Volgens mensenrechtenorganisaties zou overplaatsing naar veel kleinere cellen voor de gevangenen betekenen dat zij zijn overgeleverd aan de willekeur van de gevangenisbewaarders, doordat zij worden geïsoleerd van andere gevangenen. Onder misbruik wordt onder andere lichamelijke en/of geestelijke mishandeling, verwaarlozing en chantage gerekend.

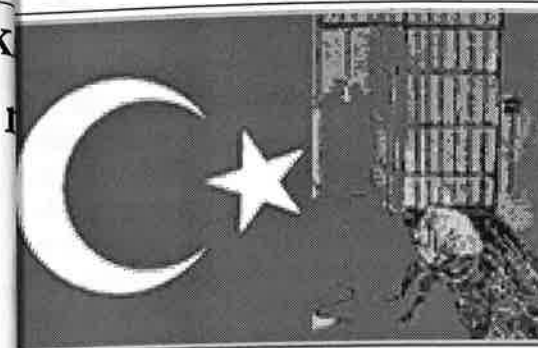
Volgens de laatste berichten in de media zijn er nog ongeveer vierhonderd gevangenen in hongerstaking. Van hen zijn tweehonderd opgenomen in ziekenhuizen en worden onder dwang gevoed. Van hen zouden 95 mensen in levensgevaar zijn. Ook talloze partners, familieleden en andere sympathisanten zijn in hongerstaking. Het dodenaantal als gevolg van de hongerstaking onder de Turkse gevangenen ligt op het moment van schrijven op vierentwintig.

De Turkse overheid heeft besloten tot overgang naar nieuwe cellen omdat de huidige cellen (één ruimte waarin circa 100 gevangenen in leven) veel te vol zijn. Cipers zou-

den niet durven binnen te treden in de cellen. Volgens de Turkse overheid leidt dit tot bloedige ontploffingen op verklaringen van dokters, standen tussen politieke tegenstanders. Ook beschouwen de auto's van gevangenen, die de nieuwe cellen teiten de cellen als broedplaatsen bezocht en drie gevangenen van toekomstig geweld tegen en die sinds kort zijn vrijgelaten. regering. Zo zouden leden van deze bronnen blijkt dat de georganiseerde misdaad, de misdaaden voor, tijdens en na het tante moslimgroepen overplaatsen werden geslagen. Som-Koerdische onafhankelijkheidige gevangenen werden gemarshalleerden er aanslagen beramen. Id.

Bij goedkeuring van de wet zouden 35.000 gevangenen zijn vrijgekomen

De regering in Ankara wilde het aantal gevangenen drastisch terugbrengen door een amnestiewet te maken. President Ahmet Necdet Sezer wilde echter begin december 2000 deze wet te tekenen. De president vond de wet onrechtvaardig en het vertrouwen van de Turkse bevolking in de justitie en wetge-

vestig ondermijnen. Wanneer de wet wel was goedgekeurd zouden zo'n vijfendertigduizend gevangenen zijn vrijgekomen.

Mensenrechtenorganisaties begin januari 2001 heeft Amnesty International in een verklaring de Turkse regering beschuldigd van marteling na het verplaatsen van gevangenen naar nieuwe cellen.

Amnesty baseert zijn beschuldigingen op verklaringen van dokters, advocaten en familieleden van gevangenen, die de nieuwe cellen van toekomstig geweld tegen en die sinds kort zijn vrijgelaten. Uit deze bronnen blijkt dat de georganiseerde misdaad, de misdaaden voor, tijdens en na het tante moslimgroepen overplaatsen werden geslagen. Som-Koerdische onafhankelijkheidige gevangenen werden gemarshalleerden er aanslagen beramen. Id.

Bestorming gevangenissen

Op 1 december 2000 hebben politie en veiligheidsdiensten van de Turkse overheid twintig gevangenissen bestormd, waarmee ze een einde wilden maken aan de reeds twee maanden durende hongerstaking van overwegend extreem-linkse gevangenen.

De bestorming begon onder een alk van traangas. Bij sommige gebouwen werden met behulp van bulldozers toegangsgaten in muren gemaakt. Op daken werden troepen afgezet door helikopters. Hikmet Sami Türk, de minister van Justitie in Turkije verklaarde dat onderdriedeenvestig hongerstakers na felle gevechten met politie zijn overgebracht naar ziekenhuizen. Overigens namen in de ziekenhuizen vele gedetineerden nog steeds geen voedsel tot zich, waarna ze gedwongen werden om te eten. In totaal zouden er volgens justitie

zevenenvijftig gewonden zijn gevallen. Over het aantal doden worden verschillende cijfers naar buiten gebracht. Volgens de Turkse mensenrechtengroepering IHD zijn er zeventien mensen omgekomen, terwijl de steungroep Ozgur Tayad spreekt van een aantal van twintig personen. In andere media wordt weer gesproken van een dodenaantal van dertig gevangenen en twee politieagenten.

Het ingrijpen heeft ook buiten Turkije geleid tot protesten van Turkije. In de Europese steden Londen, Parijs, Bern, Den-Haag en Rotterdam kwam het tot kortstondige acties.

Reactie Turkse regering en media

Ook opmerkelijk is het feit dat de Turkse minister van justitie, Hikmet Sami Türk heeft verklaard dat vijftien gevangenen zelfmoord hebben gepleegd tijdens de bestormingen onder druk van terroristische organisaties. "Die jonge mensen waren zo fanatiek dat de terroristische leiders hen dit konden laten doen" aldus Türk. Hij verklaarde verder dat de onvermijdelijke actie het verwachte succes heeft overgeleverd. De steungroep Ozgur Tayad weersprak de mededeling van Türk dat de vijftien hongerstakers door zelfverbranding om het leven waren gekomen. Acht van hen zouden juist zijn gedood door leger en politie. Volgens de Turkse premier

Bulent Ecevit is met de actie een belangrijke vorm van terrorisme uit de weg geruimd.

Na de rellen zijn ongeveer duizend gevangenen overgebracht naar de F-type cellen. Türk; "Vanaf nu is het afgelopen met grote cellenblokken. Vanaf nu zullen de staatswetten en respect voor de mensenrechten tot in de hoogste regionen opgeld doen."

Binnen de commissie van het Turkse parlement voor de mensenrechten is een subcommissie opgericht om de gevangenis crisis te onderzoeken.

Volgens de buitenlandse media waren de binnenlandse media vol lof over de acties van de politieke leiders. Zo werd er geschreven dat de situatie in de inrichtingen, waar het personeel soms niets meer heeft in te brengen, inderdaad kritiek werd en dat de ondernomen actie tegen de hongerstakers goed was.

De vraag is of Turkije ooit EU lid zal worden

Europese Unie

De Europese Unie heeft, na een bezoek van twee Europarlementariërs Daniel Cohn-Bendit en Johannes Swoboda aan de hoofdstad Ankara, Turkije aangeraden het conflict op te lossen. Cohn-Bendit en Swoboda hadden een ontmoeting met de minister van justitie Türk en plaatsvervangend ministerpremier Yilmaz waarbij zij spraken over de gevangenis crisis en de plannen om regelgeving omtrent het gevangeniswezen te veranderen. Zij riepen alle partijen op het geweld te stoppen en een vreedzame uitweg te zoeken voor

Themabijdrage Turkije *Link-it! Turkije*

hun conflict.

In een verklaring liet de Unie weten dat:

"Every further death due to the hunger strikes would increase the concern and horror felt by the European Parliament and public. We do not want Turkey-EU relations and with the European parliament and the European public to be adversely affected in an unnecessary way."

In 1999 werd Turkije kandidaat lid van de Europese Unie. In 2000 gaf de Europese Unie Turkije te kennen dat er een serie van politieke en economische veranderingen moeten plaats vinden, voordat de onderhandelingen over het lidmaatschap kunnen gaan plaatsvinden. Meer aandacht voor de mensenrechten is één van de criteria die de EU heeft gesteld.

Het nationaal programma, met daarin plannen om de doodstraf af te schaffen, de vrijheid van meningsuiting te versoepelen, minderheidstalen toe te staan en het recht van vereniging meer ruimte te geven, is goed gevallen bij diplomaten en Europarlementariërs, maar maken van Turkije nog geen volwaardige EU-kandidaat. Plaatsvervangend lid van de Turks/Europese delegatie uit het Europees Parlement Arie Oostlander; "Het land heeft nog een lange weg te gaan. Voor mij staat zelfs niet vast dat Turkije ooit EU-lid wordt. Turkije moet eerst een rechtsstaat worden en dat gaat maar langzaam. Hoe zit het bijvoorbeeld met het folteren van arrestanten in voorarrest? De regering kan daar wel tegen zijn, maar heeft niet in de hand wat in de provincie gebeurt. Ik wil niemand ontmoedigen, maar er is nog veel te doen."

Moeilijk voor de Unie is het punt dat de Turkse regering in het nationaal programma de Nationale Veiligheidsraad handhaaft. Hierin

blijven regering en leger top samen de dienst uit maken.

Ook vindt Oostlander de verschillende Europese regeringen 'te vriendelijk' voor Turkije. Hiervoor ziet hij de volgende verklaring: "Het is een groot land en een NAVO-lid, iedereen beseft dat ook de Turken nodig zijn voor de opbouw van een Europese vredesmacht."

Oplossing?

Het Turkse parlement heeft begin mei onder grote druk een wet aangenomen die het gevangenisregime moet versoepelen. Gevangenen mogen voortaan collectief aan sportieve en culturele activiteiten deelnemen en contact hebben met medegevangenen. Türk noemde de wetsverandering een belangrijke stap om de opstanden in de gevangenissen op te lossen. Hij benadrukte wel dat de gevangenen geen hotels zijn en dat discipline noodzakelijk is. Volgens de verschillende mensenrechtenorganisaties (Amnesty International, Human Rights Watch en IHD) is wetsverandering niet voldoende om de hongerstaking te beëindigen. De gevangenen eisen onder andere omvangrijke veranderingen van de

antiterreurwet en verandering de staatsveiligheidsrechtbanken. Het gevangenisconflict laat zien dat de weg naar een Turkse rechtsstaat een lange is, waarbij het mogelijk is dat conflicten zoals de in het gevangeniswezen vaker zullen plaatsvinden. Belangrijke wijzigingen moeten ook in de praktijk worden nageleefd.

De Europese betrokkenheid kan het land helpen naar een land waar vrijheid van meningsuiting, democratie, gelijkheid, de basis voor een rechtsstaat, voldoende aanwezig zullen zijn. Hoelang dit proces zal duren, blijft de vraag.

Bronnen:

- * www.algemeendagblad.nl
- * www.cnn.com
- * www.volkskrant.nl

Leuke internetsites over Turkije en Istanbul

Daan Groot en Noortje van Willegen

Over Turkije en in het bijzonder de stad Istanbul is er hoop te vinden op het internet, veel is helaas wel in het Engels en soms zelfs in het Turks. Een goede plek om mee te beginnen is <http://istanbul.pagina.nl>. Hier vind je de meest uiteenlopende links naar sites over Istanbul. Een andere vrij algemene site is <http://www.istanbulcityguide.com>. Hier staan onder andere praktische tips voor een bezoek aan de stad en prachtige foto's om alvast in de stemming te komen. Dit laatste geldt ook voor de site <http://www.virtualistanbul.com>. Als je nog meer wilt weten over Istanbul, zijn er meer dan genoeg sites. Een interessante Engelse site over de geschiedenis van Istanbul is <http://www.boun.edu.tr/istanbul/history.html>. Een site van een van de vele universiteiten in Istanbul, de Bilgi Universiteit is <http://www.ibun.edu.tr/>. Een praktische reisgids voor in Istanbul is de Time Out gids over Istanbul, met veel foto's en plattegrondjes <http://eunuch.ddg.com/ISTANBUL/>.

Als je algemene informatie wilt hebben over Turkije, kun je niet heen om de website van de Turkse ambassade in Washington. Het is een mooi vormgegeven internetsite met informatie over Turkije: politiek, klimaat, economie, handel (o.a. economische indicatoren, actuele ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving), toerisme, links naar andere internetsites, evenementenkalender etc. Het adres is: <http://www.turkey.org>.

Voor Nederlanders die naar Turkije gaan of op een of andere manier in contact zijn met Turkije is het altijd nodig om even te kijken op de website van de Nederlandse ambassade in Ankara: <http://www.dutchembassy.org.tr>. Verder heeft ook het Nederlands consulaat in Istanbul een site: <http://www.dutchconsulate.org.tr>.

Het is soms verbazingwekkend om te zien hoeveel de CIA weet over de verschillende landen van de wereld, het deel dat openbaar is voor het publiek staat bekend onder "The World Fact Book". Voor alle statistieken over Turkije kun je kijken op deze site <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/tu.html>.

Om voor de aanvang van een vakantie de meest actuele koers van de Turkse Lira te achterhalen is de koersconverter van het GWK. Je kunt deze vinden op <http://www.gwk.nl/koersconverter.lp>.

Voor informatie over de historie van Turkije en bijvoorbeeld de opkomst van Atatürk, moet je eens kijken op één van deze websites: <http://welcome.to/Turkije>, <http://www.osmanli700.gen.tr/>, http://www.albeni-online.com/ataturk/ataturk_nl.htm of http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/index_eng.html.

Een belangrijk issue in Turkije is de mogelijke toetreding tot de Europese Unie, op de site van de Turkse ambassade is hier ook informatie te vinden. Verder heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken een deel van de site gewijd aan Turkije en de EU <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ad/adc/default.htm>. Ook op de site van de Europese Unie is veel informatie te vinden over de mogelijke toetreding. Het adres is: <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/turkey/index.htm>.

Een groot obstakel voor deze toetreding zijn de schending van de mensenrechten die nog op grote schaal plaatsvinden in Turkije. Amnesty International (<http://www.amnesty.nl>) heeft een deel van haar website hieraan gewijd, waar de standpunten van Amnesty duidelijk worden gemaakt en de geboekte resultaten worden getoond. Gerelateerde sites zijn: <http://www.hrw.org/wr2k/Eca-20.htm> en <http://www.unhcr.ch/world/euro/turkey.htm>.

Voor leden die zich hebben ingeschreven voor de B.I.L.-reis naar Istanbul zijn ten slotte deze twee sites wellicht nog interessant. Op <http://www.ise.org> kun je informatie vinden over de beurs van Istanbul en beurskoersen. Over de gemeente qua organisatie is informatie te vinden op <http://www.ibb.gov.tr>.

Al met al is er dus aardig wat te vinden op het web over de onderwerpen Turkije en Istanbul. Surf ze!

Agenda B.I.L.

11 / 12 augustus
Eerstejaarsweekend B.I.L.

24 - 31 augustus
Buitenlandse reis
Istanbul

4 / 5 september
Boekenverkoop

20 september
Bedrijvenborrel Ministerie van Justitie

25 september
Wisselings ALV

18 oktober
Bedrijvenborrel Algemene Rekenkamer

15 november
Bedrijvenborrel Cap Gemini Ernst & Young

Verwacht:

september
Lezing minister Van Boxtel

september/oktober
Excursie naar het ministerie van Binnenlandse Zaken

november/december
Lezing Paul Rosenmöller

Bestuurskunde en de vraag naar het eigen leven

Haroon Sheikh

"Thus conscience does make cowards of us all, and thus the native hue of resolution, is sicklied o'er with the pale cast of thought, and enterprises of great pith and moment, with this regard their current turns awry, and lose the name of action" – Hamlet, Shakespeare

Mij is gevraagd om een artikel te schrijven voor de opinierubriek. Naast mijn studie op het FSW, studeer ik ook filosofie en mij is dan ook gevraagd om hier iets mee te doen. Ik heb eerst overwogen om iets van een wetenschappelijk-filosofische analyse van de bestuurskunde te schrijven of iets over staat en samenleving. Hier zijn er goede boeken over geschreven, maar dat is niet waar het mij om gaat in de filosofie. Filosofie gaat naar mijn idee om het leven van de mens, het tot uitdrukking brengen van de situatie van de mens. Vanuit deze optiek is filosofie niet iets abstracts, maar de meest concrete discipline die er is. De vraag naar het eigen leven hangt altijd samen met vragen naar het bestaan waarmee we het meteen hebben over een beeld van het geheel van de wereld en de rol van de individuele mens daarin. Geen mens kan de vraag naar het bestaan en de rol van het individu daarin naast zich leggen. Ik wil het hebben over de manier waarop de vraag in de bestuurskundige cultuur wordt beantwoord. Met wat voor wereldbeeld leven wij? Wie zijn wij? Wat betekent het voor ons in de jeugd te zijn? Wat voor ideologie hebben wij? Welke rol speelt deze studie daarbij? Ideologie zal voor velen beschouwd worden als iets dat achterhaald is. De jaren

zestig zijn toch voorbij? Inderdaad. Ik wil ook geen pleidooi houden om met zijn allen op de barricade te gaan staan. Maar waarvoor zouden wij dan moeten strijden? Wij hebben toch alles? Tegen wat voor onrecht zouden wij moeten strijden? Mijn antwoord: precies hier tegen. Tegen deze vraag- en probleemloosheid, tegen deze indifferentie. In dit stuk zal ik aangeven waarom. Wij verbinden ons expliciet misschien niet met een wereldbeschouwing of ideologie, maar daarmee zijn we die niet zomaar kwijt. Dan is onze ideologie dat wij niet aan grote verhalen en wereldbeschouwing doen, de ideologie van de pragmatici. Ik wil hier de vraag stellen naar wat het betekent voor ons om bijvoorbeeld te studeren, waar we dan mee bezig zijn. 'Om een goede baan te krijgen, toch?', is het antwoord dat ik van anderen krijg. Wanneer dat in de toekomst gelukt is, dan zijn we gelukkig. In het teken van dit project staat al het handelen; goede contacten moeten worden opgebouwd en zo veel mogelijk commissiewerk staat goed op het C.V. Het doel van het leven wordt dan zo optimaal mogelijk te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt en die baan te krijgen waar we de beste arbeidsvoorwaarden uit kunnen trekken. Dit is toch het ideaal en wat zou daar mis mee

kunnen zijn? Dit is zoals ik het heersende wereldbeeld bij deze studie ervaar. De zin van het bestaan wordt gevat vanuit economische termen. Daarmee wordt ook de visie op het zelf veranderd. Het zelf wordt daarbij begrepen als materiaal waar de capaciteiten zo goed mogelijk van benut moeten worden, kortom als een ding, een radartje in een economisch bouwwerk. Dit is naar mijn idee een verre van oorspronkelijke en eigenlijke verhouding tot het leven. Hierboven heb ik dit al een pragmatische en wereldbeschouwingloze houding genoemd. Alvorens überhaupt met een alternatief te kunnen komen, is het belangrijk

De zin van het bestaan wordt gevat in economische termen

eerst meer zicht te krijgen op deze problematiek door te kijken naar de oorsprong een dergelijke levenshouding. Dit wil ik doen door een vroege tekst van Friedrich Nietzsche aan te halen, 'Vom Nutzen und Nachteilen der Historie für das Leben'. Hierin beschrijft hij de positie van het individu in de moderne tijd. Een van de kenmerken hiervan is het weggeven van een culturele horizon, een bindend

systeem van overtuigingen en normen. Deze horizon geeft het individu zijn plaats en oriëntatie. Bepaalde zaken worden hierin opgenomen en andere worden afgeweerd. Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan bepaalde problemen waar binnen een cultuur een bepaalde groep mensen zich mee bezighoudt en anderen hier niet aan blootgesteld worden of het plaatsen van een taboe op bepaalde zaken. Wat gebeurt er nu wanneer deze horizon wegvalt? De oriëntatie verdwijnt en niets meer kan de vloed aan indrukken afweren. Van alle kanten wordt het individu overspoeld door informatie en kennis. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het internet waarbij ik met een paar klikken met mijn muis informatie over elk mogelijk denkbaar en ondenkbaar onderwerp tot mijn beschikking heb. Hetzelfde geldt voor de hogere cultuurfenomenen als het nieuws en de wetenschap. In een paar minuten ben ik op de hoogte van alle wereldproblematiek en een duik in een bibliotheekregister laat zien dat er geen onderwerp is dat niet overspoeld is met wetenschappelijke publicaties. Nu zijn dit toch de meest positieve verworvenheden van de westerse wereld? Dit zijn toch tekens van individuele keuzevrijheid en geven ons de mogelijkheid om op de hoogte te blijven van de laatste gebeurtenissen? Zeker, maar ik zou hier toch wel de aandacht willen vestigen op andere aspecten die hiermee gepaard gaan. Ervaringen en indrukken vormen de stof van onze levensgeschiedenis en uiteindelijk van onszelf. Door deze te verwerken en een plaats te geven groeit een zelfbewustzijn. Wat gebeurt er nu wanneer wij continue geconfronteerd worden met een overvloed aan indrukken? Wij hebben de tijd niet meer om ze te verwer-

ken. Ons bewustzijn moet kort met ervaringen omgaan om zich staande te kunnen houden in de vloed van indrukken. In plaats van aan iets vast te houden willen we iets snel nuttigen, een plaats geven om de aandacht vervolgens op iets anders te richten. Wat er dan ontstaat is een individu dat aan de oppervlakte bezig is zo goed mogelijk een verzameling van ervaringen bij elkaar te rapen, maar dat niet in staat is om ervaringen te verteren, om door iets geraakt te worden. Er ontstaat een individu dat over alles kan meepraten, maar nauwelijks nog in staat is tot een echte handeling. Omdat alles maar

heel kort vastgehouden kan worden verdwijnt het vermogen om door iets aangegaan te worden, een houding van indifferentie. Natuurlijk zal niemand zichzelf snel indifferent noemen. Iedereen heeft toch wel degelijk over alles een mening? Maar wat betekent dat? Wat betekent het dat ik een mening kan vormen over een oorlog in Afrika of de wereldeconomie? Kunnen wij ons hier een mening over vormen? Natuurlijk kunnen we er allemaal heel interessant over discussiëren, maar wie is er niet gewend om na op het nieuws door alle ellende van de wereld heen gejaagd te zijn snel op MTV te kijken of er niet een leuk liedje bezig is? Wie kent niet de ervaring van de arbitrarigheid van alle nieuws en mode waar je van op de hoogte moet blijven, de ervaring dat je bezig bent een mooie collage te

maken, maar dat je jezelf er nergens in tegen komt? Op de studie toegepast: waar worden wij door aangegrepen? Is het niet veeleer een bij elkaar sprokkelen van punten om daarna zo'n optimaal mogelijk functie te gaan vervullen in het economisch bedrijf? Hoe vaak er, om met Goethe te spreken, no 'resoluut' te leven, wanneer elke daad in het licht staat van het C.V. Wat betekent een medemens voor ons wanneer hij van meet af aan in het licht staat van de connectie die hij voor ons is? Misschien kom ik met mijn vragen naar inspiratie en zin verkeerd bij een dergelijke praktische studie als bestuurskunde, maar des te meer reden lijkt mij dat om als jeugd ernst te maken met het bestaan, ernst te maken met het verlangen dat ten diepste in ieder zit om zijn bestaan recht te claimen en niet opgesloven en gebruikt te worden door de machine van de economie. Wie nu ook op het gebied van de misschien hier wat pathetisch telecomunicatie. hoogdravend vindt, zou ik de volgende vragen willen stellen of dat niet de veiling van UMTS frequenties veroorzaakt zou kunnen zijndoes heeft de Nederlandse overheid zijn indifferentie ten aanzien van bij voorbaat rijk gerekend, er de vragen die ik hier stel. Mijnerd verwacht zo'n 19 miljard binnens zijn er geen wezenlijken te halen met de veiling van vergunningen. In werkelijkheid werd voorstellen dat ik met mijn stuk 'slechts' 5,9 miljard. De vermenen tegen de borst stuit of de hillende kavelen zijn verdeeld er onduidelijkheden zijn. Ik nodder de vijf bestaande jullie dan ook uit om een repliek aanbieders. Voor nieuwkomers was schrijven. Dat zou namelijk bevenwel geen plaats. Deze vijf kenen dat ik iemand heb kunnen nu nog maar zien of ze erraken en dat mijn stuk nien in Nederland antennemasten indifferent neergelegd wordt en kunnen plaatsen. De vergunning is is waar het mij om gaat. verleend door de centrale overheid, indifferentie is naar mijn idee enaar voor het plaatsen van antennes groot gevaar voor de mens en es moet de lokale overheid een bouwvergunning verlenen. Mede door de financiële malaise in de telecomsector als gevolg van de dure UMTS licenties, wordt de aanleg van het nieuwe netwerk door deze bureaucratische 'hobbels' ernstig vertraagd.

Het dogma: Marktwerving in Nederland

Jasper Mos

...of beter een gebrek aan duidelijkheid daarom-trent. Een veelgehoord uitspraak in met name de Haagse politiek is: "er moet meer marktwerving geïntroduceerd worden". Marktwerving lijkt de laatste jaren in de mode. Op zich een mooi streven, maar dan wel onder een aantal voorwaarden.

Marktwerving houdt (ook) in zorgen voor dusdanige omstandigheden dat er op fatsoenlijke wijze geconcurrereerd kan worden. Het had in bovenstaand geval ook anders gekund: een 'schoonheidswedstrijd' met als prijs voor de beste vijf aanbieders een kavel, gekoppeld aan een betere verdeling van antennemastlocaties. De overheid zou het goede voorbeeld moeten geven en alle overheidsgebouwen alvast beschikbaar moeten stellen tegen reële tarieven.

De overheid zou het goede voorbeeld moeten geven

Landelijke dekking door de diverse aanbieders is daarmee eerder bereikt, tegen lagere kosten, wat de concurrentie ten goed kan komen.

Nu lijkt het alsof de Nederlandse overheid louter en alleen het speken van de staatskas voor ogen had. De consument is uiteindelijk de dupe. Immers de vergunningen moeten worden terugverdiend door middel van doorberekening aan de consument. In feite is het een verkapte vorm van belastingheffing.

Algemeen Algemeen

Onverwerkt verleden

Michael Vos

Niet alleen in Argentinië lopen oud-militairen vrij rond die misdaden tegen de menselijkheid hebben gepleegd. Ook in Nederland zijn er tal van personen die bloed aan hun handen hebben. Niet alleen uit het leger, maar ook burgers uit het toenmalige kabinet. Met dit stuk wil ik ingaan op de excessen die door Nederlanders werden begaan in de voor- malige kolonie Indonesië.

De koloniale oorlog met Indonesië is altijd overschaduwd door de Tweede Wereldoorlog. Het is een tijd die sommige (oudere) Nederlanders het liefst vergeten, wat wellicht een verklaring vormt voor het ontbreken van deze periode in veel Nederlandse geschiedenisboeken. Soms wordt een en ander samengevat tot enkele regeltjes. Er heerst nog altijd een enorm taboe op de misdaden die in die periode zijn gepleegd door Nederlanders.

In de periode 1946-1949 voerde Nederland een koloniale oorlog tegen Indonesië. Ik gebruik bewust niet het begrip "politioele acties". Dat begrip vind ik misleidend en misplaatst. Dit nogal verhullende begrip werd bedacht door de toenmalige ambassadeur van Nederland in de VS, de heer Kleffens. Met het oog op "onwelgevallige reacties uit het buitenland", kon toch maar beter het begrip 'politioele acties' in plaats van koloniale oorlog gebruikt worden. In die tijd dacht men wel anders dan nu. De gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, B.J. de Jonge verwoorde het koloniale gedachtegoed in 1936 als volgt: "300 jaar

hebben wij hier al met klewang en knuppel geregeerd en over 300 jaar zullen we dat nog wel doen".

Voordat ik de excessen van de oorlog bespreek, is het interessant om kort op de periode daarvoor in te gaan. Nederland verdiende zeer veel geld aan Indonesië. Met het geld kon onder meer het spoorwegennet en de oorlog tegen België worden gefinancierd. Men schat dat de inkomsten uit Indonesië tussen de 400 en 600 miljoen gulden per jaar lag. Nu misschien niet zoveel, maar in die tijd was het 10 procent van het BNP. In de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw begon het te borrelen in Indonesië. Er waren opstandjes voor een zelfstandige staat. In 1926 vond er een opstand plaats tegen de Nederlanders door de Indonesische communisten, de PKI. De Nederlandse regering liet de vrijheidstrijders oppakken en ze werden gedeporteerd naar een heropvoedingskamp, Boven-Digoel. Niet alleen revolutionairen en opstandelingen werden hard aangepakt. Voor de Tweede Wereldoorlog werden Indonesiërs op de plantages zwaar onderdrukt. Het waren situaties die nog het

meest doen denken aan de situatie op 19^e eeuwse katoenplantages van het Amerikaanse platteland. Niet westerse contractarbeiders moesten elk uur beschikbaar zijn voor arbeid. Wanneer zij onaanvaardig waren tegen, voor het zekondigd langer dan 24 uur weg bleven kregen zij een maand gevangenisstraf. Deze maatregelen waren door het Nederlandse regime ter plaatse geregeld en noemde men de 'Koelie Ordonnantie'. Met name Amerikaanse handelspartners waren geschokt van wat zij zagen op Nederlands-Indische plantages die zij dreigden met een boycot. Pas toen, in 1936, werden de slavenregimes afgeschaft. Men hoeft zich over de menselijke afweging hierbij niet al te veel voorstellen, het waren vooral economische motieven die de plantagehouders tot inkeer brachten.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog die in 1939 uitbrak, bezette Japan Indonesië en hield Nederlandse gevangenen in interneringskampen. Nadat de Japanners zich in 1945 terugtrokken werd door revolutionairen de republiek Indonesië uitgeroepen. Nederland wilde a

reactie orde op zaken stellen in de kolonie. De oorlog begon in 1946 met wat men in legerkringen "Operatie Product" noemde. Omdat deze term wanneer u de term 'politioele acties' ergens tegenkomt. De Tweede Kamer stemde met een ruime meerderheid voor het zekondigd langer dan 24 uur weg bleven kregen zij een maand gevangenisstraf. Deze maatregelen waren door het Nederlandse regime ter plaatse geregeld en noemde men de 'Koelie Ordonnantie'. Met name Amerikaanse handelspartners waren geschokt van wat zij zagen op Nederlands-Indische plantages die zij dreigden met een boycot. Pas toen, in 1936, werden de slavenregimes afgeschaft. Men hoeft zich over de menselijke afweging hierbij niet al te veel voorstellen, het waren vooral economische motieven die de plantagehouders tot inkeer brachten.

Dat Nederland soldaten stuurde was wellicht, gezien de tijdgeest, een begrijpelijke maatregel. Echter, de excessen die door Nederlandse soldaten zijn begaan moeten genoemd worden. In de excessennota van 1969 (twintig jaar na dato!) zijn ruim 500 zaken besproken. Het gaat om moorden,

mishandelingen en diefstal door Nederlandse soldaten. Voorbeelden zijn het in brand steken van 'verdachten', verkrachtingen van vrouwen en kinderen en plundering en in brand steken van huizen. Ook het martelen van verdachten met elektriciteit (op onder meer geslachtsdelen) behoorden tot de dagelijkse gang van zaken. Volgens de onderzoekers zelf is dit enkel het topje van de ijsberg. Het document is 'verre van volledig', zo stelden zij.

Het betreft alleen zaken van soldaten die door de krijgsraad zijn veroordeeld. Er zijn nog ergere voorbeelden. Zo lieten soldaten Javaanse boeren hun eigen graf graven om ze vervolgens in de rug neer te schieten. Sommige van deze excessen blijken normaler dan gedacht. Zo was het 'gewoon' om krijgsgevangenen te doden als men door het oerwoud trok. Er konden eenvoudigweg geen soldaten worden gemist om de gevangenen te bewaken. Men moest zich derhalve 'ontdoen van de ballast'. Ook zijn in sommige dorpen hele families zonder aanwijsbare reden afgeslacht door 'soldaten die geestelijk en lichamelijk op waren'. Deze excessen staan los van de tussen de 100.000 en 150.000 oorlogsdoden die er vielen aan

Indonesische zijde. Aan Nederlandse kant vielen 6.200 doden. Een zeer slecht Nederlands voorbeeld is kapitein R.P.P. Westerling. Hij liet dorpen omsingelen en vervolgens iedereen die er verdacht uitzag neerschieten. Het optreden van sommige Nederlandse soldaten is vergelijkbaar met de excessen die door sommige Amerikanen in Vietnam zijn gepleegd. Na de onafhankelijkheid van Indonesië probeerde Westerling overigens nog een staatsgreep te plegen in Indonesië, dit mislukte echter. Via Singapore ontsnapte hij naar Nederland, waar hij nooit is veroordeeld wegens oorlogsmisdaden en poging tot staatsgreep.

De Nederlandse samenleving stond zeker niet unaniem achter de koloniale oorlog, zoals sommige oud-strijders beweren. Op de vraag of men het eens was dat er soldaten naar Nederlands-Indië werden gestuurd was 43% van de bevolking voor, en ongeveer een even groot percentage tegen. De rest had geen mening. De Nederlandse bevolking was aangaande de oorlog dus sterk verdeeld. Daarbij komt dat deze vraag in 1946 werd voorgelegd aan het Nederlandse publiek. Dus voordat er iets bekend was over de excessen.

Het wordt tijd om de taboes te doorbreken en volwassen met ons verleden om te leren gaan. Elk land heeft zwarte bladzijden in de historie en Nederland is zeker geen uitzondering. Het gaat daarbij niet om het beschuldigen van alle Indiëveteranen, maar het aanpakken en veroordelen van diegenen die misdaden tegen de menselijkheid hebben gepleegd. Het is nog niet te laat om tot veroordelingen te komen. Wanneer Nederland een voorbeeldrol wil hebben in de wereld, zal het ook de hand in eigen

boezem moeten steken. Simpelweg wachten tot iedereen uit de bewuste periode is overleden is zeker geen oplossing. Immers, dan zullen vele excessen nooit meer verteld en veroordeeld kunnen worden. De excessennota uit '69 was bij lange na niet compleet. Het belang van geschiedenis ligt in het feit dat we ervan kunnen leren. Iedere Nederlander heeft derhalve het recht te weten wat er allemaal in onze voormalige kolonie is gebeurd. Gevoeligheid en emotie is

daarbij van ondergeschikt belang. De waarheid moet verteld en gedocumenteerd worden.

Misschien nog belangrijker is dat naast de 80 jarige oorlog (of de Opstand) en de Tweede Wereldoorlog ook de koloniale strijd met Indonesië een verplicht onderdeel van de geschiedenisles moet worden. Iedereen moet weten welke daden de Nederlanders op hun geweten hebben. Dat zal helpen bij de verwerking van ons eigen verleden.

Noten:

- <http://www.antenna.nl/wvi/nl/dh/geschiedenis/westerl.html>
- <http://home.iae.nl/users/robr/verleden.html>
- <http://www.gebladerte.nl/10626f37.htm>
- <http://home.iae.nl/users/robr/hueting.html>
- <http://www.malmberg.nl/reflector/html/magazine/R28/R282/R282221a.htm>

(Oost)Blokken voor het eindexamen

Louise van Schaik

Na de val van de Berlijnse muur in 1989 was heel Europa in de ban van de 'overwinning' op het communisme. Het einde van de koude oorlog zorgde voor een kans om de twee helften van het werelddeel Europa te verenigen en daarmee te zorgen voor vrede en stabiliteit. Een logische vorm om hieraan gestalte te geven was opname van de landen uit Centraal en Oost Europa in de toenmalige Europese Gemeenschap. De lidstaten gingen een morele en symbolische verplichting aan om de landen op te nemen. In dit essay wordt het uitbreidingsproces van de Europese Unie beschreven en wordt aangegeven waarom dit proces behalve bedreigingen vooral kansen met zich meebrengt.

De morele verplichting tot uitbreiding van de Europese Unie met landen uit Oost Europa werd gezien als een kans op grotere welvaart voor zowel de huidige lidstaten van de Europese Unie als de landen uit het oosten. Later bleek dat een nieuwe relatie met het oosten een behoorlijke dosis innovatie, creativiteit en strategische leidersvoering vereiste¹. Gedurende de jaren negentig ging men steeds meer haken en ogen zien in de betrekking tot de uitbreiding en begonnen de lidstaten terug te blikken op hun 'belofte' tot economische en politieke eenheid op het Europese Continent. Inmiddels waren de landen uit het voormalige Oostblok druk bezig zich te oriënteren op toetreding en hadden zij hun markten geopend voor producten uit de Europese Unie. In 1997 wilden er dertien landen toe-

treden; tien uit Centraal en Oost Europa, de twee mediterrane landen Cyprus en Malta en tenslotte Turkije.

Nieuwe relatie met het oosten vereist innovatie

Het bleek moeilijk om idealen uit 1989 om te zetten in politieke en economische besluiten. Dit alleen al omdat alle lidstaten moeten instemmen met een beslissing om een land toe te laten. In 1993 formuleerden de lidstaten in Kopenhagen vier criteria waaraan een land in ieder geval zou moeten voldoen om toegelaten te mogen worden tot de Europese Unie. Een

land moet democratisch zijn en minderheden respecteren. Het moet een goed functionerende markteconomie hebben, die kan omgaan met competitieve krachten. Vervolgens moet het in staat zijn om het acquis communautaire (alle wet en regelgeving) te implementeren. Bovendien moet de Unie zelf klaar zijn om nieuwe landen op te kunnen nemen. Eén voor één deden de landen een aanvraag tot het lidmaatschap. Sindsdien moeten de landen allerlei 'lijsten invullen' van de Europese Commissie, zodat dit orgaan gegevens kan verzamelen voor rapporten over hun voortgang en status. Uiteraard moeten deze gegevens geverifieerd worden door de Commissie. Langzamerhand is op deze manier steeds meer uitbreidingsbeleid tot stand gekomen. In 1997 werd in Luxemburg besloten dat onderhandelingen met

Tsjechië, Estland, Hongarije, Polen en Slovenië konden aanvragen. Met Cyprus was dit al eerder gebeurd. Vervolgens werden in 1999 in Helsinki de onderhandelingen namens de Europese Unie samen met het land dat op dat moment voorzitter is. Het onderhandelingsproces is inmiddels een langdurige en slepende kwestie geworden, net als het gehele uitbreidingsproces. Eerdere uitbreidingen van de Europese Unie namen ook veel tijd in beslag, maar het begint erop te lijken dat dit proces binnenkort de kroon spant. De onderhandelingen zijn op dit moment nog erg technisch; landen moeten aan heel veel condities voldoen en dit wordt door steeds vernuftiger instrumenten gecontroleerd. Sommige hoofdstukken zijn inmiddels afgesloten.

Belangrijke politieke beslissingen over hervormingen van de Europese instituties en de landbouw- en structuurfondsen worden steeds opnieuw uitgesteld. Over grote onderhandelingspunten wordt nauwelijks gepraat. Zo zijn de landen in Oost Europa er bang voor dat de vrijheid van kapitaal in de interne markt, er voor zal zorgen dat westerse investeerders hun land en fabrieken gaan opkopen. De lidstaten en dan met name Duitsland en Oostenrijk zijn op hun beurt bang dat toetreding, als gevolg van de vrijheid van personen, zal leiden tot een vloed aan goedkope arbeidskrachten op hun markten. Spanje probeert haar aandeel in de structuurfondsen te behouden en Nederland en Duitsland voelen er weinig voor om een nog grotere netto-betaler te worden. Er zijn al met al problemen genoeg waarvoor oplossingen moeten worden gevonden in de onderhandelingen. De rigiditeit van de Europese Unie en de vertraging van het uitbreidingsproces leiden tot veel

irritaties in de kandidaat-staten. De populariteit voor toetreding is enorm afgenomen in de Publieke Opinie en het kost regeringen steeds meer moeite om van de burgers 'offers' te vragen om aan de criteria te kunnen voldoen. Het is de vraag of de landen echt te weinig economische en bestuurlijke middelen hebben om als volwaardig lid in de Europese Unie te kunnen functioneren of dat de eisen van deze 'club' onevenredig hoog zijn. Ik ben van mening dat de Kopenhagen-criteria in principe goed zijn en dat landen die willen toetreden hier aan moeten voldoen. De criteria, en dan met name de eis met betrekking tot de implementatie van het acquis, moeten echter wel flexibeler worden geïnterpreteerd. De EU moet een onderscheid maken tussen delen die belangrijker zijn en delen die eventueel later kunnen worden geïmplementeerd. Er moeten dan wel duidelijke keuzes worden gemaakt, zodat het belangrijke deel maar twintig procent van het totale 80.000 bladzijden tellende acquis zal uitmaken. Het is voor de Europese Unie überhaupt beter als haar wetgeving systematischer zou zijn opgebouwd, zodat ook de burgers er eenvoudiger van op de hoogte kunnen worden gesteld. De discussie over een Europees Grondwet wordt uiteraard niet voor niets op dit moment gevoerd. Een Europese Constitutie kan politieke én sociale

Algemeen Algemeen

grondrechten garanderen en een onderscheid maken tussen belangrijke en minder belangrijke delen van het acquis. Op korte termijn zal tevens water bij de wijn moeten worden gedaan met betrekking tot vrijheid van personen en vrijheid van kapitaal. De Unie zal er goed aan doen voor te stellen dat de komende tien jaar slechts een beperkt percentage land en fabrieken mag worden aangekocht door het westen in ruil voor quotering van het aantal werknemers uit het oosten dat in het westen aan de slag gaat.

Het controleren van de lidstaten en het sturen van hun regeringsbeleid lijkt op dit moment een doel op zich. Het uitbreidingsproces is een insteek te behalen met meer uitleg eigen leven gaan leiden en dit in voorlichting.

Uiteindelijk is het immers voor beide partijen, de huidige lidstaten en de kandidaat-lidstaten, verreweg het best in een democratisch, politiek en sociaal opzicht als uitbreiding plaatsvindt dat het proces voor een aantal jaren in de ijskast wordt gezet. Deze kans mogen de partijen niet laten lopen!

Bedreigingen voor de uitbreiding liggen op de loer. Belangrijke

beslissingen worden opnieuw uitgesteld en er is in de Europese Unie weinig kennis over hoe de Europese bestuurslaag functioneert. In de Europese Unie weten de kiezers op dit moment weinig over wat Europa nu eigenlijk inhoudt. In ons eigen land krijg je op de Middelbare School nauwelijks les over de bestuurslaag waar op dit moment ongeveer de helft van de Nederlandse regelgeving wordt gemaakt. Het dramatisch lage opkomstpercentage voor de Europese verkiezingen is een teken aan de wand dat er iets niet goed gaat. Mensen die wel bekend zijn met 'Europa' zijn over het sturen van hun regeringsbeleid algemeen heel positief over de uitbreiding, dus wellicht valt er een insteek te behalen met meer uitleg eigen leven gaan leiden en dit in voorlichting.

Uiteindelijk is het immers voor beide partijen, de huidige lidstaten en de kandidaat-lidstaten, verreweg het best in een democratisch, politiek en sociaal opzicht als uitbreiding plaatsvindt dat het proces voor een aantal jaren in de ijskast wordt gezet. Deze kans mogen de partijen niet laten lopen!

De Europese Unie houdt de landen aan het lijntje en durft het niet aan zelf interne beslissingen over instituties, budget en fondsen te maken. Wellicht komt dit doordat er in de Unie aan leiderschap ontbreekt, zoals ook gesteld wordt door staatssecretaris Benschop². Hij stelt verder dat er in de Europese Unie genoeg paternalisme is dat het nu tijd is voor meer democratie en het aangaan van een dialoog met de burgers. De Unie moet haar legitimiteit niet enkel ontleen aan haar beleidsprestaties, maar ook op basis van publieke discussies. Dit is lastig, maar het is wel de moeite van het proberen waard⁴. Het is slecht voor de totstandkoming van dialogen als aan de kandidaat-staten regels zeer strikt en eenzijdig worden opgelegd. Uiteindelijk zal dit vooral tot tegenwerking leiden. De Unie moet

haar legitimiteit niet enkel ontleen aan haar beleidsprestaties, maar ook op basis van publieke discussies. Dit is lastig, maar het is wel de moeite van het proberen waard⁴. Het is slecht voor de totstandkoming van dialogen als aan de kandidaat-staten regels zeer strikt en eenzijdig worden opgelegd. Uiteindelijk zal dit vooral tot tegenwerking leiden. De Unie moet net als een andere vereniging met een ballotage commissie haar kandidaat-leden het vertrouwen schenken dat zij verdienen. En we praten uiteindelijk toch tegen "our future us".⁵

De Unie moet haar kandidaat-leden het vertrouwen schenken dat zij verdienen

De kans die uitbreiding kan bieden is naast de vergroting van de Europese markt, de mogelijkheid tot het creëren van een grote stabiele politieke eenheid in Europa. Dit betekent dat Europa meer te zeggen zal krijgen in de wereld. Wellicht kan de Europese Unie op den duur zelfs een einde maken aan de overheersende rol van de Verenigde Staten in de wereldpolitiek. Juist in internationale onderhandelingen kun je als grote economische macht veel meer bereiken. Hierbij denk ik niet alleen aan onderhandelingen over veiligheid of liberalisering van markten, maar ook aan afspraken over milieuvervuiling en armoedebestrijding. Daarnaast krijgen meer mensen in een grotere en welvarende Europese Unie de kans om zich in economisch, sociaal en politiek opzicht te ontwikkelen.

Het is uiteindelijk aan de Europese Unie zelf of zij de kansen benut die uitbreiding te bieden heeft en inziet dat het geheel ook met uitbreiding meer is dan de som der delen.

Noten:

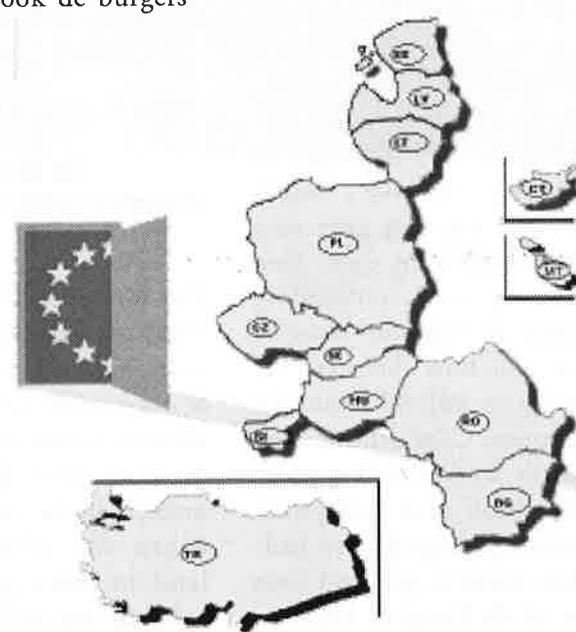
¹ Wallace, H. and Wallace, W., *Policy-Making in the European Union*, Fourth Edition 2000, Oxford University Press, United States, pp. 428-460

² Mayhew, A. *Enlargement of the European Union: An analysis of the Negotiations with the Central and Eastern European Candidate Countries*

³ Benschop, D. *Paternalisme is er al genoeg in Europa*, In: *Vrij Nederland*, Jaargang 62, Nr. 19, 12 mei 2001

⁴ Zie voor meer informatie over legitimiteit: Scharpf, F. *Governing in Europe: Effective and Democratic*, New York: Oxford University Press, 1999

⁵ Dit is een zinsnede van Graham Avery, één van de belangrijkste adviseurs van de Europese Commissie inzake de uitbreiding.

LCB

2001

Albert Jan van Zwieten
Jeroen Visser

Openbaar Bestuur
"Wie regeert wie?"

en Media

Naverslag: www.lcb.nl

Algemeen

Op 8 mei jongstleden organiseerde de B.I.L. een forum met het thema 'Veiligheid en bestuurlijke verantwoordelijkheid'. Dit forum werd georganiseerd door en voor avond studenten. In onderstaand artikel vindt u een verslag van deze boeiende avond.

Honderd procent veilig is een illusie

Wilma Straathof

Eerst was er CMI, toen Enschede, toen Volendam. Veiligheid staat de laatste jaren bijna voortdurend in de schijnwerpers. Als de brand geblust is, spits de discussie zich steeds meer toe op de bestuurlijke verantwoordelijkheid. Wat doet de overheid om de veiligheid te garanderen? Loopt de overheid niet altijd achter de feiten aan? Onder leiding van Paul Nieuwenburg, universitair docent bestuurlijke ethiek van Bestuurskunde (Rijksuniversiteit Leiden), spreken Hans Moor, locatiemanager Maastrichtse Europoort Terminal, Rob Brons, voorzitter van het college brandweercommandanten Haaglanden, Mario Bakker, lid directieteam DCMR en Matthijs van Muijen, PvdA-raadslid Rotterdam hierover. De bijeenkomst vond plaats voor een publiek van studenten bestuurskunde in Leiden.

"Veiligheid is een vak van nullen en enen. Een beetje veiligheid bestaat niet", stelde Rob Brons aan het begin van de discussie. Veiligheid is dus digitaal. Of het is veilig, of niet. Hij maakt daarbij, in navolging van de Engelsen een onderscheid tussen 'safety' en 'security'. "Als brandweer gaan we over de 'safety'. Wij brengen in kaart wat er minimaal moet gebeuren om aan de veiligheidseisen te voldoen."

"Als overheid zijn we op veiligheidsgebied vooral normerend en sanctionerend", vult Mario Bakker van de DCMR hier op aan. Zijn ervaring is dat grote

bedrijven zelf verantwoordelijkheid nemen voor veiligheid. Bij onduidelijkheden wordt er met de overheid overlegd. "Met grote bedrijven is het makkelijker praten.

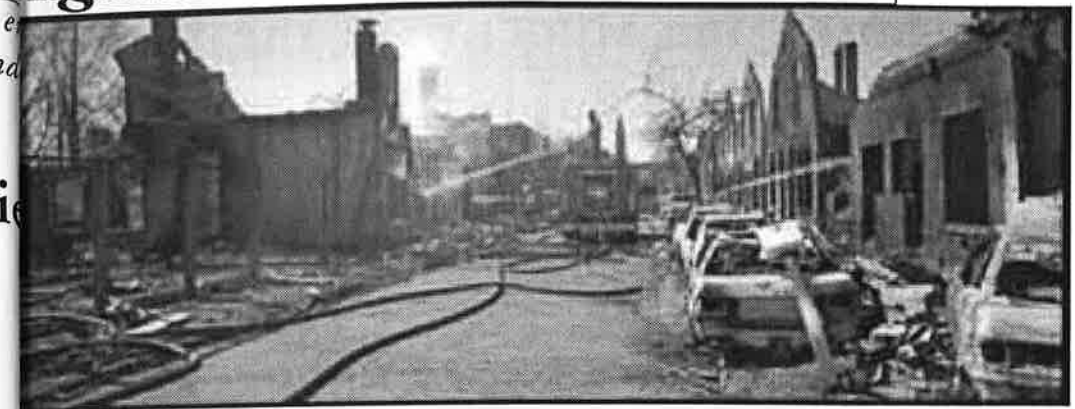
Het verschil tussen veilig zijn en veilig voelen

Deze bedrijven zijn in de regel kapitaalkrachtig en hebben kennis in huis. Het probleem is de groep die minder kennis en geld heeft, en vanuit hun perspectief ook minder

verantwoordelijkheidsbesef. Het probleem is ook hoe je dat doet. Veiligheid is voor deze groep een communicatie over veiligheid en derhandeling. "Daar hebben we veel last van", beaamt Bronk. Het is verschrikkelijk abstract. "Want zoals gezegd valt er niet onderhandelen over veiligheid. Een, wie maakt zich daar druk als je gaat onderhandelen, weet er?" Hij koppelt dit aan het nooit waar je terechtkomt. Je moet overtuigd zijn dat momenteel ter nu eenmaal bepaalde informatie staat. "Het chloor hebben om een incident te kunnen managen. Niet voldoende informatie of onjuiste informatie is altijd nog het meest gevaarlijk."

Normen en beleving

Veilig zijn en veilig voelen. Dat is niet hetzelfde. De overheid controleert of bedrijven technisch aan

veiligheidsbeleving wel invoelen. "Vergelijk het met een vliegtuig. Dat is de veiligste manier van reizen, maar toch vind ik het altijd eng. Want als het mis gaat, gaat het echt mis. En natuurlijk geldt ook nog dat je als passagier hier geen enkele invloed op hebt."

Niet meer regels maken, maar meer met elkaar in gesprek zijn

Welk risico is acceptabel?

Als gevolg van de explosie in Enschede zijn er 22 doden gevallen. Opslag van vuurwerk nabij een woonwijk is sindsdien niet meer acceptabel. Maar jaarlijks vallen er 1.100 doden in het verkeer. De meeste mensen vinden dat acceptabel; althans zij stappen dagelijks in de auto. Bakker merkt vervolgens op dat de normen voor individuele risico's harder zijn dan voor groepsrisico's. "Dat moeten we per project bepalen. Nu is duidelijk dat bepaalde grote bouwprojecten in Rotterdam moeilijk kunnen voldoen aan het groepsrisico." Om dit te voorkomen pleit hij ervoor om in de planvorming eerder aandacht te besteden aan veiligheid. Net zoals er in de plan-

Regels

Is meer regelgeving de oplossing? Hans Moor vindt van niet. "De regelgeving die er is, is meer dan voldoende. Geef ons de vrijheid. Daar komen we met de DCMR en de gezamenlijke brandweer echt wel uit. Juist door die gezamenlijke brandweer kunnen bedrijven voldoen aan de hoge veiligheids-eisen."

Bakker blijkt ook geen voorstander van meer regels. "Regels hebben vaak een sanerend karakter. Ze verouderen snel en er komen vaak situaties voor die net niet in dat ene voorschrift passen. Door met elkaar in gesprek te gaan, kan je afspraken maken. Dat is een goede basis om een incident te kunnen behandelen."

Regels moeten gecontroleerd worden. In de Rijnmond wordt dit branchegewijs aangepakt. Goede gecertificeerde bedrijven worden minder gecontroleerd. "Dat vinden ze soms niet prettig", weet Brons uit ervaring. "Bedrijven die het goed doen, willen dat ook graag horen." Selectie is wel nodig want alle bedrijven controleren is onmogelijk. Brons: "Dus moeten we ondernemers ervan zien te overtuigen om maatregelen te treffen." Hij noemt brandpreventie een 'éducation permanente'. Het moet tussen de oren komen van Nederland.

European Association for Students in the field of Public Administration

een netwerk van 17 Zweedse en Nederlandse Universiteiten en Hogescholen

zoekt
studenten die onderdeel willen uitmaken van
het 1e Executive Committee (m/v)

Vanuit de gezamenlijke Nederlandse studieverenigingen voor Bestuurskunde studenten is het initiatief genomen een Europees netwerk op te gaan zetten. Het doel van dit verband is overleg en ondersteuning met betrekking tot het internationale vakgebied van de Bestuurskunde. Het eerste executive committee zal worden gevormd in Leiden en jaarlijks wisselen per land.

Op dit moment zijn er contacten met 7 verenigingen op Universiteiten en Hogescholen in Zweden en contacten in Noorwegen, Denemarken, Italië en Bulgarije.

Wat gaat er gebeuren? Uitbreiding van het netwerk, interne en externe communicatie, structurele fondsenwerving en een kleinschalig congres.

Mission statement:

- Providing a platform for
- Interaction and cooperation
- For students and student associations
- In the field of public administration

Sollicitaties naar:

Bil@fsw.leidenuniv.nl

t.a.v. Monique Timmerman

brief en CV vóór 15 Juli 2001 opsturen

<http://welcome.to/easpa>

Informatie Bestuurskundige en Arbeidsmarkt (IBA)

Zoekt commissieleden M/V

De IBA-commissie 2001 wordt volgend jaar voortgezet en we zoeken nieuwe enthousiaste leden om onze commissie te versterken. Komend jaar geeft de IBA-commissie een informatieboek uit over stage- en loopbaanmogelijkheden voor bestuurskunde studenten. Hierin zullen bedrijven, ministeries, provincies en gemeenten zich presenteren. Voor het werven van de organisaties en het maken van het boek hebben we jou nodig! Heel handig om je netwerk uit te breiden en alvast kennis te maken met je toekomstige werkgever! Ben je geïnteresseerd, neem dan voor 1 september 2001 contact op met:

Hally Kelemen: 06-18847359
asmijn Thissen: 06-29428215

of mail: iba_2001nl@yahoo.com

Te koop

Goede Scanner voor fl. 100,-

De scanner is geschikt voor computers, die beschikken over een ISA-slot (computers die ouder zijn dan 1 jaar). Neem voor inlichtingen contact op met Louise van Schaik (071 5273696).

Abonnement

Leden van de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden krijgen de BB viermaal per jaar thuisgestuurd. Niet leden kunnen voor 12 euro een abonnement nemen op het magazine. Hiervoor kunt u de onderstaande coupon invullen.

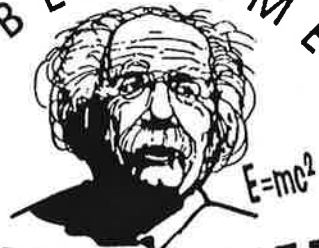
Abonnement Bestuurskundige Berichten

Naam.....
Adres.....
Postcode..... Woonplaats.....
Telefoon.....
Giro-/Bankrekeningnr.....

Hierbij machtig ik de Bestuurskundige Interfacultaire vereniging Leiden, het abonnementsgeld voor de Bestuurskundige Berichten jaarlijks, tot schriftelijke wederopzegging, van bovenstaande rekening af te schrijven.

Datum..... Plaats.....
Tantekening.....

ETABLISSEMENT

EINSTEIN
TERRAS-EETCAFÉ-BAR

- ⌚ LUNCH - BORREL - DINER
- ⌚ AFSTUDEERBORRELS EN RECEPTIES
- ⌚ SMAKELIJKE DAGSCHOTELS
- ⌚ REDELIJKE PRIJZEN
- ⌚ UNIEKE LIGGING EN TERRAS
- ⌚ FREE CARDS
- ⌚ LEESTAFEL MET ACTUELE LEESMAP
- ⌚ VLOTTE BEDIENING

DAGELIJKS GEOPEND VANAF 10.30 UUR
NIEUWE RIJN 19 - TELEFOON 071-512 53 70

**Afstudeer-
en promotieborrels**

TOT ZIENS. TOT EINSTEIN

Denk eens na over volgend jaar!

Commissie doen bij de B.I.L.?

Sollicitaties voor 15 september inleveren bij de secretaris van de B.I.L.

Een reisje naar Istanbul?

Schrijf je
nu nog in!

Slechts voor
fl. 550,-

Van 24 t/m
31 augustus

Promotie-onderzoek naar interorganisatiele samenwerking in de uitvoering van lokale preventie-projecten

Mathilde Meijers

Mathilde Meijers werkt op het departement Bestuurskunde aan haar promotie-onderzoek over interorganisatiele samenwerking bij de uitvoering van lokale projecten gericht op de preventie van jeugdcriminaliteit. Op dit moment is ze bezig met het veldwerk. Hiervoor volgt ze drie lokale projecten gedurende een periode van ongeveer een jaar. In dit artikel schetst ze de achtergronden en opzet van haar onderzoek.

Sinds begin jaren negentig wordt er op lokaal niveau onder de noemer *integraal veiligheidsbeleid* intensiever samengewerkt tussen lokale organisaties die op enigerlei wijze betrokken zijn bij het veiligheidsbeleid. Een belangrijk onderdeel van dit integraal veiligheidsbeleid is de aanpak van jeugdcriminaliteit. In 1994 bracht de commissie Van Montfrans haar rapport *Aanpak jeugdcriminaliteit: met de neus op de feiten* uit. In dit rapport betoogde de commissie dat de bestrijding van jeugdcriminaliteit prioriteit verdiende. Achtereenvolgende kabinetten hebben de bestrijding van jeugdcriminaliteit sindsdien ook prioriteit gegeven. De aanpak van jeugdcriminaliteit diende volgens de commissie Van Montfrans vroegtijdig, snel en consequent te zijn. De aanbeveling van een *consequente* aanpak heeft zich met name vertaald in een integrale aanpak van de jeugdcriminaliteit op lokaal niveau. De aanbeveling van een

vroegtijdig optreden heeft zich vertaald in een preventieve aanpak van de jeugdcriminaliteit. Dit alles heeft ertoe geleid dat er de laatste jaren een groot aantal lokale projecten is opgestart gericht op de preventie van jeugdcriminaliteit. Gezamenlijke noemer van deze projecten is de ambitie om op lokaal niveau te komen tot een integrale aanpak van de problematiek.

In de praktijk blijkt het gezamenlijk uitvoering geven aan een integrale aanpak niet altijd vanzelfsprekend. De betrokken actoren hebben vaak verschillende ideeën over de specifieke inhoud van het beleidsprobleem en in hun organisaties bestaan verschillende praktijken voor het oplossen ervan. Het volgende voorbeeld is illustratief in dit verband.

In een grote stad in Nederland is een jongerencentrum gevestigd in één van de achterstandswijken. Het centrum is bedoeld om jongeren die overlast bezorgen in de wijk

van de straat te houden. Door hen een binnenruimte ter beschikking te stellen, neemt de overlast op straat hopelijk af. Verder kunnen de medewerkers in de gaten houden of er jongeren komen met problemen en hen zonodig proberen te verwijzen naar de hulpverlening. De twee meest betrokken organisa-

ties zijn de lokale welzijnsorganisatie en de politie. De jongerenwerkers van de welzijnsorganisatie die het centrum runnen is er veel aan gelegen de jongeren in het centrum te krijgen en te houden. Het liefst hebben zij niet alleen de "lieverdjes" binnen, maar juist ook de notoire overlastbezorgers. Daarom proberen zij bij hun contact met de jongeren zoveel mogelijk aan te sluiten bij hun leefwereld. Regelmatig blowen maakt onderdeel uit van deze leefwereld. De jongerenwerkers zien zich dan ook genoodzaakt blowen in het centrum toe te staan. Af en toe rookt één van hen een jointje mee. Ook al te streng controleren op het dragen van wapens zien zij als een bedreiging van de precaire vertrouwensrelatie met de jongeren. De politie ziet de gang van zaken bezorgd aan. Het centrum lijkt steeds meer een ontmoetingsplek te worden voor jonge criminelen. De wijkgangen zouden maar al te graag frequenter en duidelijker optreden in het centrum. De jongerenwerkers hebben hen echter niet graag binnen, omdat dit de jongeren afschrikt. Wanneer de politie toch langskomt als er problemen blijken, weigeren de jongerenwerkers hen informatie te verschaffen over de bezoekers en hun eventuele criminele gedragingen in het centrum. Dat zou de vertrouwensrelatie tussen de werkers en de jongeren immers schaden. De politie ziet zich zo gefrustreerd in haar werk.

Bovenstaand voorbeeld geeft een inkijk in de wereld van botsende ideeën en praktijken van uitvoerders die betrokken zijn bij interorganisatiele samenwerking. De jongerenwerkers in het bovenstaande voorbeeld hebben een ander idee over de belangrijkste uitdaging die het jongeren-

centrum met zich meebrengt dan de politie. Voor de jongerenwerkers is dit 'Hoe krijg ik contact met deze jongeren?' Voor de politie is dat 'Hoe zorg ik dat deze jongeren zich houden aan de wet?' De manieren waarop zij deze uitdagingen proberen te volbrengen zijn met elkaar in conflict. De jongerenwerkers staan blowen en wapenbezit toe om contact te krijgen met de jongeren; de politie wil dit juist bestrijden omdat de jongeren hiermee de wet overtreden.

Bovenstaand voorbeeld staat niet op zichzelf. Een dergelijke situatie ontstaat met enige waarschijnlijkheid zodra uiteenlopende organisaties samen beleid dienen uit te voeren. Een situatie die gestimuleerd wordt door het streven naar het voeren van "integraal beleid". Dit is sinds een aantal jaren een veel gehoorde kreet in bestuurlijk Nederland: "integraal buurtbeheer", "integraal veiligheidsprogramma", "integraal ecologisch beheer" of "integraal woningbeheerplan". Het houdt zoveel in als een sectoroverstijgend, samenhangend en bewust op elkaar afgestemd geheel van instrumenten en maatregelen om een bepaald probleem aan te pakken. Het wordt vaak gezien als een belangrijke oplossing voor bestuurlijke en maatschappelijke problemen. Integraal beleid wordt beschouwd als een interne remedie tegen het verkokerde overheidsapparaat, omdat meerdere beleidssectoren probleemgericht samen dienen te werken. Daarnaast is het het bestuurlijke antwoord op de complexe maatschappelijke problemen van onze moderne maatschappij, waarvan het verleden heeft geleerd dat deze met een enkelvoudige benadering niet effectief kunnen worden aangepakt. Voorbeelden van dergelijke problemen zijn de openbare orde

en veiligheid, de integratie van nieuwkomers, sociale uitsluiting van langdurige minima en vraagstukken op het gebied van ruimtelijke ordening.

Het succes van integraal beleid staat of valt uiteindelijk met de mate waarin uitvoerende medewerkers erin slagen samen te werken in situaties als bij het hierboven beschreven jongerencentrum. Beleidsmakers kunnen nog zo mooie integrale beleidsplannen schrijven, maar als er op de werkvloer niet wordt samengewerkt, betekenen deze plannen in de praktijk weinig. Als een leerkracht geen informatie aan een medewerker van Bureau Jeugdzorg durft te geven over de problemen in een ge-

Succes van integraal beleid wordt bepaald door de bereidheid tot samenwerken

zin, kunnen zij moeilijk samenwerken bij het oplossen van deze problemen. Wanneer de uitsmijter van een disco de politie nooit belt als er problemen zijn, blijft een gezamenlijke aanpak van geweld op straat uit. Wanneer de medewerkers van de gemeentelijke groenvoorziening ruzie maken met het wijkteam van banenpoolers, blijft op elkaar afgestemd onderhoud van de buurt uit. Interorganisatiele samenwerking op uitvoerend niveau is daarom belangrijk om integraal beleid ook daadwerkelijk vorm te geven in de praktijk. De daadwerkelijke totstandkoming van gezamenlijk handelen van uitvoerders is echter niet vanzelfsprekend. De

uitvoerende medewerkers zijn immers afkomstig uit verschillende organisaties. Hierdoor brengen zij waarschijnlijk net als in het voorbeeld van het jongeren centrum zeer uiteenlopende ideeën en praktijken met zich mee over de wijze waarop het beleid uitgevoerd dient te worden.

De vraag die in dit onderzoek centraal staat is hoe uitvoerders omgaan met hun verschillende ideeën en praktijken bij de samenwerking in integrale projecten. Deze vraag is gevat in de volgende probleemstelling:

Hoe gaan uitvoerende ambtenaren om met verschillen in ideeën en praktijken bij de totstandkoming van interorganisatorische beleidsuitvoering en waarom op deze manier?

Dataverzameling

Voor het beantwoorden van deze probleemstelling wordt gebruik gemaakt van casusonderzoek. Drie integrale projecten worden over een periode van ongeveer een jaar gevolgd. Het gaat hierbij om een buurtnetwerk jeugdhulpverlening, een project voor intensieve ambulante gezinsbegeleiding en de aanpak van de jongerenoverlast op een plein in een grote stad. De belangrijkste onderzoeksgegevens worden verzameld door interviews te houden, vergaderingen bij te wonen en dossiers te analyseren.

De vergaderingen die worden bijgewoond zijn de werkgroepen waarin vertegenwoordigers van de deelnemende organisaties komen tot concrete werkafspraken. Aan gezien dit het forum is waar integrale beleidsuitvoering daadwerkelijk tot stand komt, worden deze vergaderingen als het meest belangrijk beschouwd voor de beantwoording van de probleemstelling.

Daarnaast worden deze gevolgd, omdat verwacht mag worden dat hier de confrontatie en eventuele overbrugging van verschillen voor een belangrijk deel plaatsvindt, juist omdat hier concrete afspraken dienen te worden gemaakt over hoe gezamenlijk te handelen. Voor wat betreft de probleemstelling van het onderzoek is dit dan ook 'the place to be'. Alle vergaderingen van deze werkgroepen worden bijgewoond. Alleen op die manier kan immers het gehele proces van de totstandkoming van integrale beleidsuitvoering nauwkeurig worden gevolgd.

Als onderzoeker zit je op de eerste rij van het openbaar bestuur

De interviews vinden plaats om per partner in het project vast te kunnen stellen welke ideeën en praktijken deze hanteert en om achtergrondinformatie te verkrijgen over de wijze waarop de vergaderingen geïnterpreteerd dienen te worden. De te interviewen personen zijn dezelfde personen als de deelnemers van de gevolgde werkgroepen.

Tenslotte worden er dossiers bestudeerd om in kaart te brengen door wie, welke problemen zijn gesignaleerd en wie welke interventies heeft ondernomen om problemen aan te pakken. Aan de hand hiervan kan worden bekeken op welke wijze bij de signalering van problemen en bij interventies wordt samengewerkt en welke ontwikkelingen hierin zijn te constateren. Al met al betekent dit het intensief volgen van de drie projecten. Als onderzoeker zit je zo op de voor-

ste rij van het openbaar bestuur, en krijg je een kijkje in de keuken van de uitvoeringspraktijk van alledag waar het gaat om de aanpak van belangrijke maatschappelijke problemen. Dit levert ook unieke ervaringen op zoals mee op huisbezoek naar een multi-probleem gezin, waar een moeder open vertelt over haar problemen en ervaringen met het project; het bijwonen van een bijeenkomst in een moskee waarin buurtbewoners en vaders uit de Marokkaanse gemeenschap voor het eerst samen praten over de problemen met de jongeren in de buurt met behulp van een tolk; en vele, openhartige interviews waarin ambtenaren, politie-agenten, maatschappelijk werkers, leraren of artsen vertellen over de ins en outs van hun werk. Wie dacht er nog dat AIO's langzaam verpieteren tussen boeken en beeldscherm?!

De Keltische Tijger

Friso de Jong en Gert Varkevisser

Twee Leidse Bestuurskunde studenten brengen al enige tijd door in Ierland. Naar aanleiding van hun bevindingen in Ierland schreven zij een artikel over de oorzaken en gevolgen van de economische groei die Ierland sinds 1987 doormaakt.

Economische politiek voor 1987
Toen in 1922 de Ierse Staat werd uitgeroepen was protectionisme het parool van de oprichters. De ontwikkeling van een jonge natie zou zich volgens hen het best voltrekken in een beschermde omgeving. Dit gedachtegoed is zelfs terug te vinden in de Ierse constitutie.

In de constitutie wordt een samenleving gepredikt die gebaseerd is op landbouw en veeteelt, autoritair en patriarchaal katholicisme, nationalisme en conservatisme.

Door dit protectionisme en isolationisme werd de Ierse industrie en landbouw gekenmerkt door kleinschaligheid waardoor het niet concurrerend was op de wereldmarkt. Het "wirtschaftswunder" zoals zich dat in de landen op het continent heeft voltrokken ging dientengevolge volledig aan Ierland voorbij. De gevolgen waren desastreus. Waar andere Europese landen (bijv. Denemarken, Finland en Nederland) integreerden in de wereldeconomie door middel van adoptie van het vrijhandelsprincipe, bleef Ierland afhankelijk van de onderontwikkelde kleinschalige landbouw en industrie. Als gevolg hiervan bedroeg de economische groei tussen 1951 en 1958 minder dan 1% per jaar. Door de economische onzekerheid zochten

veel jonge mensen hun heil elders, waardoor het emigratiecijfer hoog was.

In 1961 werd de eerste aanvraag tot lidmaatschap van de EEG ingediend. De aanvraag hield in dat het isolationisme vaarwel werd gezegd en dat er een nieuwe periode aanbrak waarin vrijhandel en economische integratie in Europa centraal stond. Tevens werd er veel aandacht en geld besteed aan de ontwikkeling van het middelbaar en hoger onderwijs. Waarvan de prachtige universiteit van Limerick een van de resultaten is.

Economische politiek gepolitiseerd

In 1965 werd de "Anglo-Irish Free Trade Agreement" getekend, een verdrag dat een vrijhandelszone creëerde tussen het Verenigd Koninkrijk en Ierland. De importheffingen werden afgeschaft, hetgeen economische handel bevorderde en groei stimuleerde. Verder werd Ierland in 1967 partner in de GATT-onderhandelingen en in 1973 werd lidmaatschap van de EEG een feit. Deze ontwikkelingen te samen betekenden het einde van het protectionistische tijdperk. Ier-

land werd door deze ontwikkelingen aantrekkelijker voor buitenlandse investeringen.

Ondanks het feit dat de externe randvoorwaarden voor economisch succes gecreëerd waren, bleven intern problemen bestaan. De economische politiek was gepolariseerd en regeringen van verschillende signatuur volgden elkaar in hoog tempo op, daardoor was van consistentie in economisch beleid geen sprake.

Aan de andere kant was Ierland structureel nog niet klaar voor de concurrentiestrijd met de andere EEG landen. De kleine familiebedrijven, zowel agrarisch als industrieel konden in een zwaar beschermde omgeving nog wel overleven, maar voor de harde concurrentiestrijd binnen de vrijhandelszone waren ze te klein. De voordelen van de toetreding tot de EEG werden voor de bevolking niet direct duidelijk. Toch werd er in de begin jaren zeventig nog een redelijke economische groei gecreëerd, echter niet genoeg om de vernieuwde wensen voor een verbeterde welzijnsstaat te kunnen financieren. De bevolking verwachtte eenzelfde groei in de levensstandaard als in Noord-Ierland en in de rest van het Verenigd Koninkrijk. Door de druk op de pol-

itiek werden de uitgaven verhoogd om aan de eisen van het electoraat te voldoen. Er was nauwelijks oppositie tegen deze uitgaven waardoor het land binnen een decennium in grote geldnood kwam.

Begin jaren tachtig werd het economisch beleid overschaduwd door partij politiek, politieke onzekerheid en instabiliteit. Regeringen wisselden elkaar in een hoog tempo af. De overheidsbestedingen waren hoog en er werd veel geld geleend waardoor er een grote druk kwam te liggen op de afbetaling van de staatsschuld. Tussen 1979 en 1982 verdubbelde de staatsschuld en in 1986 trad nogmaals een verdubbeling op. Van elke vijf Pond die aan belasting binnen kwam, werden er vier besteed aan het afbetalen van de rente. De situatie was onhoudbaar: Ierland was bijna failliet. Op het economische vlak ontstond er langzamerhand consensus tussen de twee grootste partijen (Fianna Fail en Fine Gael) die samen 70 tot 75 % van het electoraat vertegenwoordigden. Er moest een eenduidig economisch beleid ontwikkeld worden dat zou voorkomen dat Ierland daadwerkelijk failliet werd verklaard. Fianna Fail vormde een minderheidskabinet en kreeg van Fine Gael de toezegging dat zij geen oppositie zouden voeren tegen het economisch beleid (met name hervormingen en bezuinigen) van de regering. Behalve tot de politiek, drong de ernst van de situatie ook door tot de sociale partners. Er ontstond een unieke situatie waarin de meeste politieke partijen, vakbonden en werkgevers, beseften dat er verstrekkende maatregelen nodig waren om de economie uit het slob te halen. Onder leiding van "the National Economic and Social Council" (NESC), werden beleidsanalyses gemaakt en werd in over-

leg met werkgevers, werknemers, land- en tuinbouworganisaties en beleidsambtenaren geprobeerd de economische problemen te tackelen en met oplossingen te komen die het beste waren voor de economie van het land. De resultaten van dit overleg werden in 1986 gepubliceerd in het NESC rapport "Strategy for development 1986-1990". De idee was een weg te creëren om over de crisis van overheidstekorten heen te komen. De financiering van de staatsschuld en de stabilisering van de overheidstekorten werd gezien als het centrale probleem. Het belang

Ook hier bewijst het Poldermodel haar diensten

voor de vakbonden zou een hervorming van het belastingstelsel zijn waarin het verschil in bruto en netto loon zou afnemen. Dit systeem zou echter slechts haalbaar zijn indien er door de vakbonden voor langere tijd gematigde loon eisen op tafel zouden worden gelegd. Een ander nieuw aspect gecreëerd door dit overleg was dat de vakbonden nu op regelmatige basis contact hadden met overheidsvertegenwoordigers om de economische en sociale ontwikkelingen te beoordelen en zo mogelijk aanbevelingen te doen. Dit systeem gaf alle sociale partners inspraak in het proces van beleidsvorming. Zoals de oplettende lezer al gemerkt zal hebben, heeft dit systeem erg veel overeenkomsten met het akkoord van Wassenaar en het daaruit ontwikkelde "Poldermodel".

Economische groei vanaf 1987

De eerste overeenkomst van de sociale partners bood een leidraad

Buitenland

om te ontsnappen aan de economische malaise halverwege de jaren negentig. Haar succes kreeg vervolg in verdere overeenkomsten gedurende de jaren negentig. Het succes van de Keltische tijger is met name te danken aan het feit dat partijen die normaliter recht tegenover elkaar stonden, zagen dat samenwerking de enige uitweg was.

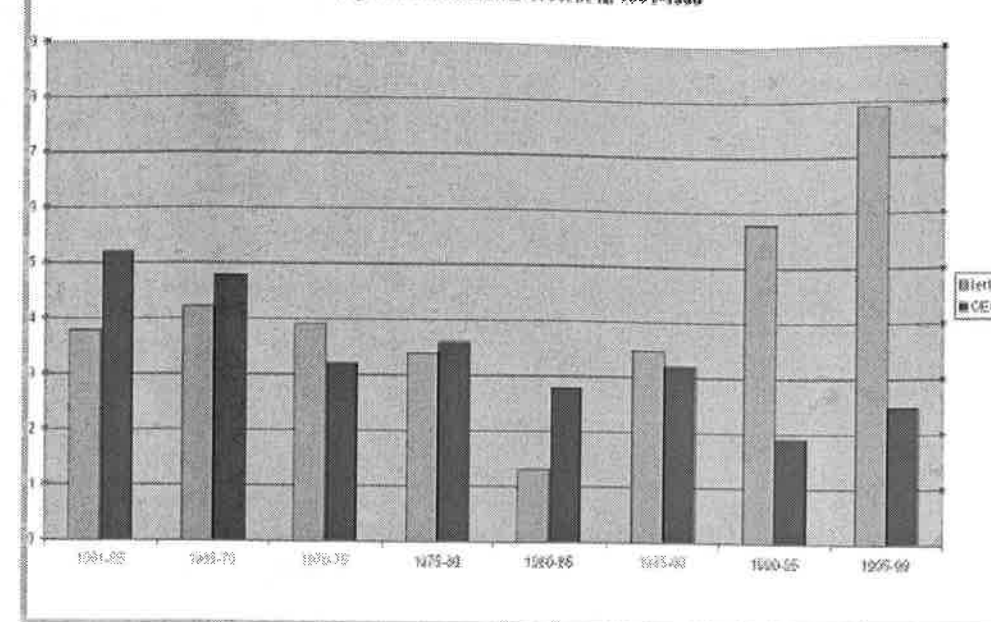
De economische groei die vervolgens bereikt werd in de jaren negentig was enkele malen groter dan de economische groei in andere OECD landen. Figuur 1 (zie volgende pagina) geeft deze trend weer.

Toekomst

Uit de gigantische groeicijfers die uit de grafiek afgelezen kunnen worden blijkt dat Ierland zich razendsnel economisch heeft ontwikkeld van de zieke man tot de tijger van OECD landen. De HI-TECH industrie behoort tot de meest ontwikkelde in de wereld. Ierland is wereldwijd achter de Verenigde Staten - de grootse software producent. Een glorieuze toekomst gloort. Toch is het niet slechts rozengeur en maneschijn. De groeicijfers lijken wel haast te hoog te zijn voor Ierland. Aan alle kanten zijn tekenen zichtbaar dat het allemaal een beetje teveel van het goede is. De inflatie is torenhoog. De Ierse regering is onlangs nog door de Europese Commissie op het matje geroepen om er een minder inflatie bevorderend, en dus soberder uitgaven beleid op na te houden. De economie lijkt oververhit te raken en de infrastructuur "uit grootmoeders tijd" leidt tot vele vertragingen, die met de huidige groeicijfers slechts zullen toenemen en dus als rem op verdere groei zullen gaan fungeren. Deze problemen hebben echt-

Buitenland

Figure 1 Economische Groei in %, 1981-1998

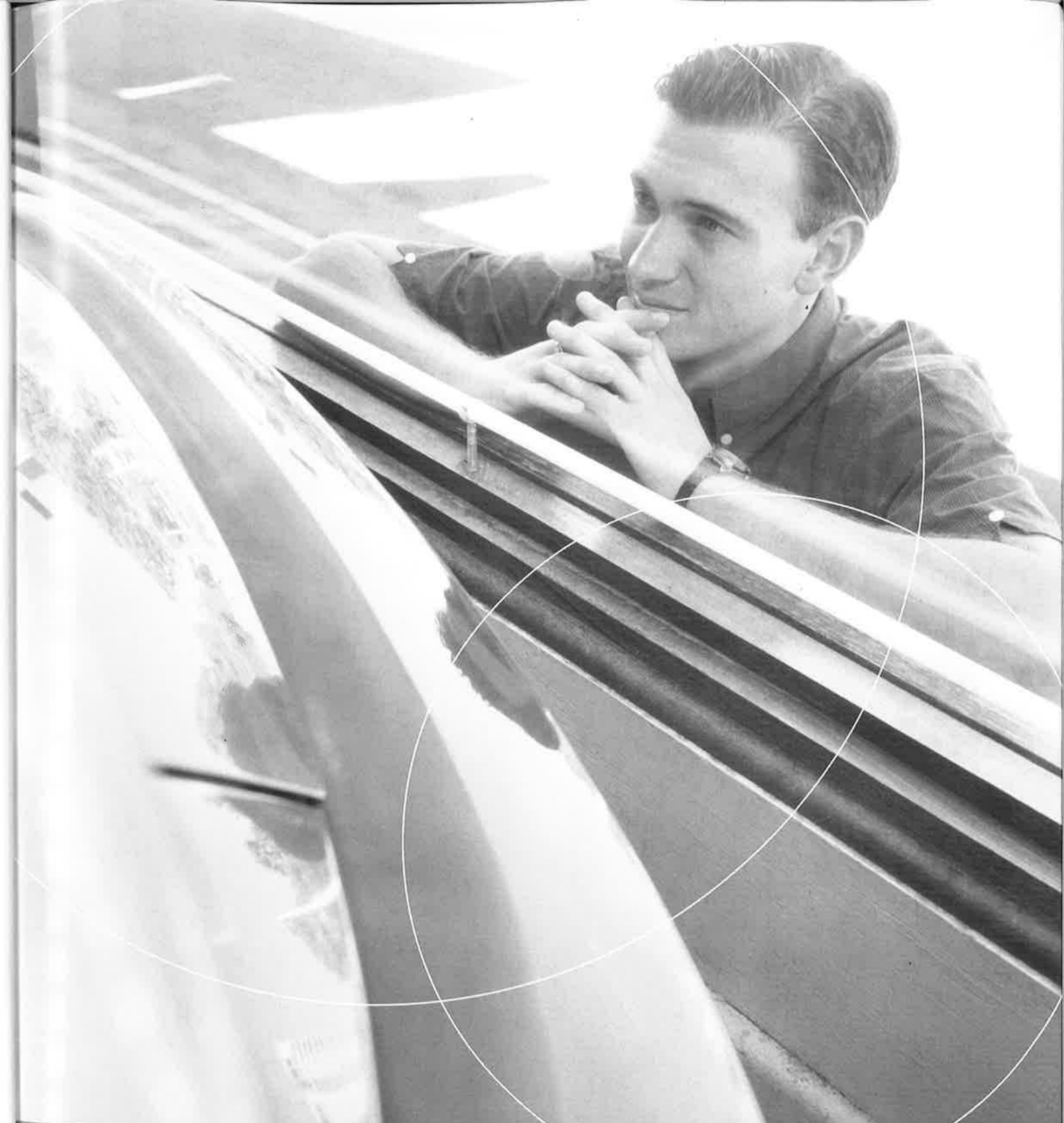
er een meer incidenteel karakter en zouden vrij eenvoudig opgelost kunnen worden. Daartegenover ontstaat het probleem, mogelijk van structurele aard, dat veel ernstigere gevolgen kan hebben. Dit is de verdeling van de nieuwe rijkdom. Na jaren van loonmatiging, lijkt de wil om dit beleid te continueren langzaam weg te ebben. Het nieuwe geld is verdient door een relatief klein deel van de bevolking, terwijl het succes aan de gehele werkende bevolking te danken is. De arbeidsonrust die de afgelopen maanden in diverse sectoren haar gezicht heeft laten zien voorspelt weinig goeds. Er waren stakingen in de gezondheidszorg, transportsector, openbaar vervoer en onderwijs. Het zou goed zijn voor Ierland en de EU indien de Ierse overheid er snel in slaagt omde consensus tussen de sociale partners weer op de rails te krijgen. Als de recente ontwikkelingen zich doorzetten, kan de inmiddels haperende motor achter de economische ontwikkeling stil komen te vallen. Ierland zal in de toekomst voort kunnen borduren op de ont-

wikkeling van de gezonde sectoren binnen haar economie. Om een duurzame groei te garanderen en scheefgroei in de samenleving recht te trekken en zodoende verdere arbeidsonrust af te wenden is het noodzakelijk dat ook andere sectoren zoals bijvoorbeeld, de publieke sector meedelen in het economisch succes van de Keltische Tijger.

TUB

Uittreksels

	PLU	leden	euro	PLU	niet-leden	euro
Propedeuse						
Rosenthal – Openbaar Bestuur	50.	f 8,00	3,65	150.	f 16,00	7,25
Bestuurlijke Kaart	51.	f 5,00	2,25	151.	f 10,00	4,55
Van den Berg – Inleiding Staatskunde	52.	f 8,50	3,85	152.	f 17,00	7,70
Cliteur – Inleiding Recht	53.	f 7,00	3,20	153.	f 14,00	6,35
Stone – Policy Paradox	54.	f 2,00	0,90	154.	f 4,00	1,80
Healey – Methoden en Technieken 2	55.	f 2,25	1,00	155.	f 4,50	2,05
Robbins – Organization Theory	56.	f 7,50	3,40	156.	f 15,00	6,80
Doctoraal 1						
Stone – Policy Paradox	60.	f 2,00	0,90	160.	f 4,00	1,80
Politieke Theorieën – Machiavelli / Plato	61.	f 3,50	1,60	161.	f 7,00	3,20
Lammers – Organisaties vergelijkenderwijs	62.	f 5,00	2,25	162.	f 10,00	4,55
Openbare Financiën	63.	f 4,50	2,05	163.	f 9,00	4,10
Doctoraal 2						
Hollis	70.	f 6,00	2,70	170.	f 12,00	5,45
Van Braam	71.	f 3,50	1,60	171.	f 7,00	3,20
Stone – Policy Paradox	72.	f 2,00	0,90	172.	f 4,00	1,80
Bekke, Perry, Toonen	73.	f 3,00	1,35	173.	f 6,00	2,70
Page – Political authority	74.	f 2,50	1,15	174.	f 5,00	2,25
Avondopleiding						
Eerste jaar						
Rosenthal – Openbaar Bestuur	80.	f 8,00	3,65	180.	f 16,00	7,25
Bestuurlijke Kaart	81.	f 5,00	2,25	181.	f 10,00	4,55
Neuman – Social Research Methods	82.	f 10,00	4,55	182.	f 20,00	9,10
Politieke Theorieën	83.	f 5,00	2,25	183.	f 10,00	4,55
Lammers – Organisaties vergelijkenderwijs	84.	f 5,00	2,25	184.	f 10,00	4,55
Stone – Policy Paradox	85.	f 2,00	0,90	185.	f 4,00	1,80
Tweede jaar						
Bekke, Perry, Toonen	86.	f 3,00	1,35	186.	f 6,00	2,70

Gevonden

Je bent bijna afgestudeerd of werkt al een paar jaar en je weet precies wat je wilt. Nu heb je het gevonden: Accenture, de organisatie met spirit. In een ongekende sfeer is de toekomst je uitdaging. Grenzen verleggen. Samen bouwen we aan de nieuwe economie voor de marktleiders van nu én morgen. Wereldwijd. Dus heb je een economische, bedrijfskundige, technische of it-achtergrond en meer dan alleen een mooi c.v.? Solliciteer dan vandaag nog bij Accenture. Bel (020) 5939 939, e-mail naar spirit@accenture.nl of kijk op www.accenture.nl. Spirit meets spirit.

Studeren in Leiden?

Daar kun je ons wel bij gebruiken!

Kooyker Ginsberg*)

**) Meer dan 100.000 boeken in voorraad...*

Breestraat 93 & 127 / Leiden Tel. (071)5160500